

**GEDRAGSCODE FLORA- EN FAUNAWET
DEFINITIEF T.B.V. GOEDKEURING DOOR DE
STAATSSECRETARIS VAN EZ**

TENNET TSO B.V.

18 februari 2014
076594462:0.16 - Definitief
B02042.000231.0100

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	8
1.1 TenneT TSO.....	8
1.2 Natuurvriendelijk werken.....	8
1.3 Doel van de gedragscode.....	8
2 Het wettelijk kader	9
2.1 Flora- en faunawet.....	9
2.2 Algemene zorgplicht.....	9
2.3 ‘Geen wezenlijke invloed’.....	10
2.4 Verboden handelingen.....	10
2.5 Verplaatsen van soorten.....	10
2.6 Indeling van beschermde soorten.....	11
2.7 Eisen aan een gedragscode.....	13
2.8 Wettelijk belang.....	14
3 Geldigheid van de gedragscode bij naleving	15
3.1 Inleiding.....	15
3.2 Geografische afbakening.....	15
3.3 Afbakening van werkzaamheden.....	15
3.4 Handelingen waarvoor de gedragscode geldt.....	16
3.5 Geldigheid m.b.t. tabel 3-soorten.....	17
3.6 Geldigheid m.b.t. vogels en vogelnesten.....	17
3.7 Samenvatting geldigheid m.b.t. tabel 2- en 3-soorten en vogels.....	18
3.8 Rode lijst-soorten.....	19
3.9 Geen vrijstelling voor andere vergunningvereisten.....	19
3.10 Niet van toepassing op gebiedsbescherming.....	19
3.11 Afwijken van deze gedragscode.....	19
3.12 Geldigheidsduur van de gedragscode.....	20
4 Borging van de naleving	21
4.1 Algemene uitgangspunten.....	21
4.2 Borging in de organisatie.....	21
4.3 Ketenverantwoordelijkheid.....	22
4.4 Flora- en faunaonderzoek.....	22
4.5 Ecologisch protocol.....	23
4.6 Calamiteiten.....	24
4.7 Beschermde soorten die onverwacht opduiken.....	24
4.8 Controleerbaarheid van werken volgens de gedragscode.....	24
5 Praktische uitvoering	26
5.1 Inleiding.....	26
5.2 Indicatieve natuurkalenders.....	26

5.3	Broedseizoen	26
5.4	Vogelnesten	26
5.5	Bestendig beheer en onderhoud	28
5.5.1	Beheer en onderhoud van bomen en struiken in de belemmerde stroken.....	28
5.5.2	Beheer en onderhoud van overige groenvoorzieningen	32
5.5.3	Beheer en onderhoud van watergangen.....	35
5.5.4	Schilderwerk en betonrenovatie	39
5.5.5	Inspectie van hoogspanningsmasten en –leidingen.....	42
5.6	Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	43
5.6.1	Divers bodemkundig onderzoek	43
5.6.2	Rooien van bomen en struiken.....	46
5.6.3	Incidenteel beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten en –leidingen.....	50
5.6.4	Bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en –leidingen	53
5.6.5	Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen	58
5.6.6	Gestuurde boringen.....	62
5.6.7	Het oprichten van (tijdelijke) bouwwerken	65
5.6.8	Kabels aanleggen in open ontgravingen.....	69
5.6.9	Dempen van watergangen.....	73
5.6.10	Het graven van watergangen.....	77
5.6.11	Bemalingen	80
5.6.12	Verwijderen van zandlichamen en gronddepots	83
Bijlage 1	Begrippenlijst.....	86
Bijlage 2	Beschermde soorten (voor zover relevant voor TenneT TSO)	87
Bijlage 3	Jaarrond beschermde nesten	90
Bijlage 4	Erkende inventarisatiemethoden	93
Colofon.....		97

Samenvatting

Deze gedragscode is opgesteld door TenneT TSO B.V. voor haar reguliere activiteiten als transporteur van elektriciteit, om op voorhand te voldoen aan de eisen van de Flora- en faunawet. Na goedkeuring door de Staatssecretaris van Economische Zaken dient deze gedragscode – onder voorwaarden – als vrijstelling voor de ontheffingsplicht ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Deze gedragscode zal derhalve eerst voor goedkeuring aan de Staatssecretaris worden voorgelegd.

De gedragscode is een instrument om het functioneren van TenneT TSO B.V. (hierna: TenneT TSO) in overeenstemming te brengen met de omringende natuur en deze natuur een plek te geven in de leidingstroken in het werkterrein. De gedragscode biedt aan werknemers van TenneT TSO en derden die in opdracht van TenneT TSO werkzaamheden verrichten vooraf duidelijkheid over de te volgen werkwijze bij situaties waar sprake is van door de wet beschermde soorten. De vrijstelling geldt overigens alleen voor activiteiten die door TenneT TSO zelf of in opdracht van TenneT TSO worden uitgevoerd.

Deze gedragscode bakent af voor welke situaties zij kan worden gebruikt als vrijstelling voor de ontheffingsplicht. Zij geldt bijvoorbeeld uitsluitend voor handelingen binnen de genoemde terreinen en binnen de volgende 'juridische belangen':

- Bestendig beheer en onderhoud (regelmatig terugkerende werkzaamheden zoals het toppen en kandelaberen van bomen op de belemmerde stroken, groenonderhoud etc.)
- Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (nieuwe projecten zoals het bouwen van nieuwe masten, het graven van sleuven voor kabels e.d.)

De geldigheid van deze gedragscode, in relatie tot de beschermingsstatus van beschermde soorten, is samengevat in onderstaande figuur:

	Tabel 2-soorten en vissen die niet in de Visserijwet worden benoemd	Tabel 3-soorten	Vogels, nesten e.d.
Bestendig beheer en onderhoud	Gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen als vrijstelling van de ontheffingsplicht, mits deze geheel wordt nageleefd	Als de gedragscode geheel wordt nageleefd worden geen verbodsbepalingen overtreden. Er is geen ontheffing nodig.	Als de gedragscode geheel wordt nageleefd worden geen verbodsbepalingen overtreden. Er is geen ontheffing nodig.
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	Gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen als vrijstelling van de ontheffingsplicht, mits deze geheel wordt nageleefd	De gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen <u>niet</u> als vrijstelling, maar kan worden gebruikt als leidraad bij het aanvragen van een ontheffing.	De gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen <u>niet</u> als vrijstelling, maar kan worden gebruikt als leidraad bij het aanvragen van een ontheffing. Voor beheer- en schadebestrijding, nodig bij risico's veroorzaakt door de aanwezigheid van vogelnesten in hoogspanningsmasten geldt ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet, via een afzonderlijke, aan TenneT TSO verleende, ontheffing (dus niet via deze gedragscode). Hiervoor geldt een apart protocol.

Figuur 1. Samenvatting geldigheid van deze gedragscode

De gedragscode bevat voorts een overzicht van de meest voorkomende handelingen in de TenneT TSO-praktijk. Per handeling is een werkprotocol beschikbaar (in Hoofdstuk 5), dat voorschrijft hoe te handelen bij het voorkomen van beschermde soorten van de Flora- en faunawet.

Ten slotte formuleert deze gedragscode de bindende gedragsregels met betrekking tot borging en ketenverantwoordelijkheid, waaronder de benodigde onderzoeksinspanning, de instructie aan derden die in opdracht van TenneT TSO werken en het vastleggen van beslissingen. Ook bevat dit document gedragsregels voor calamiteiten en andere onvoorziene omstandigheden.

Als juridisch beschermde soorten ontbreken in het werkterrein en in de invloedssfeer daarvan, dan is het niet nodig te werken volgens de regels van deze gedragscode. Zij kan echter in die situaties op basis van vrijwilligheid wel worden gebruikt als invulling van het begrip 'algemene zorgplicht', artikel 2 in de Flora- en faunawet. Deze code behandelt om die reden de niet juridisch beschermde rode lijst-soorten op dezelfde wijze als de juridisch beschermde soorten.

Leeswijzer

Deze gedragscode geeft aan onder welke voorwaarden mag worden gewerkt zonder dat een ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet moet worden aangevraagd. Dat mag altijd als het gaat om de juridisch minder beschermde 'tabel 1-soorten' (behoudens algemene voorzorgsmaatregelen), maar met de goedgekeurde gedragscode mag dit nu bij 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' ook voor de zwaardere

beschermde 'tabel 2-soorten' en bij 'bestendig beheer en onderhoud' ook voor de zwaarder beschermde 'tabel 2- en 3-soorten' en vogels (zie ook tabel 1). De gedragscode is bovendien een goede leidraad voor verantwoord werken in de sfeer van 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' als de strengst beschermde 'tabel 3-soorten' aanwezig zijn. De gedragscode heeft dus een sterk juridische indeling. Deze is als volgt:

Hoofdstuk 1	o.a. het doel van de gedragscode
Hoofdstuk 2	Het wettelijk kader waarbinnen deze gedragscode is opgesteld
Hoofdstuk 3	Waar en wanneer is deze gedragscode geldig en voor welke planten- en diersoorten geldt deze?
Hoofdstuk 4	De borging van de gedragscode binnen de TenneT TSO-organisatie: o.a. interne organisatie, verdeling van verantwoordelijkheden ten opzichte van derden die in opdracht van TenneT TSO werken, de verplichte onderzoeken, welke documenten en calamiteitenregeling
Hoofdstuk 5	Werkprotocollen en natuurkalenders: hoe wordt er gewerkt en wanneer?

1 Inleiding

1.1 TENNET TSO

Deze gedragscode is opgesteld door TenneT TSO B.V. voor haar reguliere activiteiten als transporteur van elektriciteit, om op voorhand te voldoen aan de eisen van de Flora- en faunawet. Na goedkeuring door de Staatssecretaris van Economische Zaken dient deze gedragscode – onder voorwaarden – als vrijstelling voor de ontheffingsplicht ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Deze gedragscode is derhalve eerst voor goedkeuring aan de Staatssecretaris voorgelegd.

1.2 NATUURVRIENDELIJK WERKEN

Bij maatschappelijk verantwoord werken hoort volgens TenneT TSO ook het hanteren van werkwijzen waaruit respect blijkt voor de natuur in de directe omgeving van de door TenneT TSO beheerde objecten. Dit gaat verder dan het zich houden aan de wet, in dit geval de Flora- en faunawet. TenneT TSO committeert zich daarom aan een natuurvriendelijke werkwijze die niet alleen de wettelijke bepalingen volgt, maar ook via algemene voorzorgsmaatregelen rekening houdt met alle planten- en dierenleven, inclusief de niet altijd juridisch beschermde rode lijst-soorten. Deze werkwijze borgen in de organisatie is de opdracht die TenneT TSO zichzelf heeft gesteld. De voorliggende gedragscode is in dat kader een belangrijke mijlpaal.

1.3 DOEL VAN DE GEDRAGSCODE

De gedragscode van TenneT TSO is bedoeld om voor zoveel mogelijk situaties de algehele vrijstelling te verkrijgen van een aantal verboden handelingen in het kader van de Flora- en faunawet. De gedragscode is door de Staatssecretaris van Economische Zaken goedgekeurd¹ en voldoet aan een aantal eisen. Het aanvragen van ontheffingen voor die verbodsbepalingen behoort hiermee voor TenneT TSO grotendeels tot het verleden.

De gedragscode biedt aan werknemers van TenneT TSO en van derden die in opdracht van TenneT TSO werken vooraf duidelijkheid over de te volgen werkwijze bij situaties waar sprake is van door de wet beschermde soorten. Daarnaast is de gedragscode een hulpmiddel om het verkrijgen van een ontheffing eenvoudiger te maken voor de categorie soorten waarvoor een ontheffing, ondanks de gedragscode, verplicht blijft.

¹ De hier gekozen formulering gaat er vanuit dat de Gedragscode door de Staatssecretaris van EZ zal worden goedgekeurd. Dit is uiteraard nu nog niet het geval.

2

Het wettelijk kader

2.1 FLORA- EN FAUNAWET

De Flora- en faunawet beschermt een groot aantal planten- en diersoorten. De wet noemt een aantal verboden handelingen, die uiteraard moeten worden voorkomen. Soms is overtreding van de wet onvermijdelijk. In dat geval biedt de wet de mogelijkheid om een ontheffing aan te vragen. Bij de ontheffing moet worden aangetoond dat alles in het werk is gesteld om schade zoveel mogelijk te voorkomen.

2.2 ALGEMENE ZORGPLICHT

In de Flora- en faunawet is natuurvriendelijk werken uitgangspunt. De wet spreekt hierbij van een 'algemene zorgplicht' (artikel 2). Vanuit deze zorgplicht dient iedereen 'voldoende zorg' in acht te nemen voor alle in het wild voorkomende planten en dieren (en dus niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving. Dit betekent bijvoorbeeld dat men in het voorjaar rekening moet houden met de paddentrek, ook al hoeft een soort als de gewone pad zelf niet actief te worden beschermd. Ook het moedwillig doodrijden van kleine zoogdieren mag niet gebeuren. Zorgvuldig omgaan met de natuur dient altijd uitgangspunt te zijn. De wetgever beschouwt dit als een algemene fatsoenseis bij het uitvoeren van projecten in het veld. De wetgever schrijft hier overigens geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de initiatiefnemer van een project.

Voor TenneT TSO komt de algemene zorgplicht op het volgende neer:

- TenneT TSO besteedt zorg aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden op de eigen terreinen en onder en rond de hoogspanningsleidingen (biodiversiteit).
- TenneT TSO zorgt er voor dat op hoofdlijnen bekend is waar zich in het werkterrein de bijzondere soorten en de plekken met bijzondere natuurwaarden bevinden.
- Activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten worden in redelijkheid zoveel mogelijk nagelaten.
- Tijdens het uitvoeren van activiteiten worden in redelijkheid maatregelen genomen om te voorkomen dat planten en dieren onnodig worden gedood of beschadigd.
- In bestekken wordt opgenomen hoe met juridisch beschermde soorten en met rode lijst-soorten wordt omgegaan.

Ook de zorgvuldige omgang met zogeheten 'rode lijst-soorten' behoort tot de algemene zorgplicht, ook als deze geen juridische bescherming genieten.

2.3 'GEEN WEZENLIJKE INVLOED'

Om de populatie van een te beschermen soort te behouden mag, in juridische termen, geen sprake zijn van 'een wezenlijke invloed op de soort'. Uiteraard wordt hier een negatieve invloed bedoeld. Of een activiteit wezenlijke invloed uitoefent, hangt onder meer af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Hoe zeldzamer een soort is, hoe kwetsbaarder de populatie. En omgekeerd: hoe algemener een soort voorkomt, des te beter kan de populatie tegen een ingreep met een negatieve invloed. Daarnaast is het van belang of een soort kan uitwijken naar een nabijgelegen geschikt leefgebied dat ongemoeid wordt gelaten. Sommige soorten doen dat gemakkelijker dan andere. Zo is een kamsalamander bijzonder plaatsgetrouw, terwijl een bever zich gemakkelijk tientallen kilometers kan verplaatsen op zoek naar een nieuw leefgebied. Ook speelt mee of een ingreep tijdelijk is of permanent.

2.4 VERBODEN HANDELINGEN

De volgende artikelen uit de Flora- en faunawet zijn in het kader van deze gedragscode relevant:

Artikel 8.

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11.

Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12.

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

In geval van overtredingen van de Flora- en faunawet kan de handhaver het werk stilleggen, activiteiten verbieden of beëindigen en/of proces-verbaal opmaken.

Overtredingen van de Flora- en faunawet zijn een economisch delict. Hierop zijn relatief hoge boetes mogelijk, die door de rechter worden opgelegd. In alle gevallen worden geconstateerde overtredingen behandeld door het Openbaar Ministerie (Justitie).

2.5 VERPLAATSEN VAN SOORTEN

Als voor het uitvoeren van maatregelen diersoorten moeten worden verplaatst is dit geen overtreding van de Flora- en faunawet. De gevangen exemplaren worden immers niet definitief aan de natuur onttrokken. Het is toegestaan om de soorten buiten de voor hen kwetsbare perioden te verplaatsen uit de directe

gevaarzone naar een vergelijkbare habitat in de directe omgeving. Voorwaarde is dat de soorten in één keer worden verplaatst, zonder onnodig oponthoud. Voor het tijdelijk ergens anders onderbrengen van dieren heeft u wel ontheffing nodig, omdat de soorten niet direct worden vrijgelaten. Ook voor het tijdelijk op een geschikte plek 'in depot' zetten van juridisch beschermde planten van tabel 2 en/of 3 is, ondanks deze gedragscode, een ontheffing verplicht.

Bovenstaande geldt uitdrukkelijk niet voor vleermuizen, muizen (waterspitsmuis!) en vogels. Dit in verband met de stressgevoeligheid van deze dieren. Voor het verplaatsen van deze diersoorten dient altijd een ontheffing te worden aangevraagd.

2.6 INDELING VAN BESCHERMDE SOORTEN

De wet beschermt heel veel soorten, maar niet allemaal in gelijke mate. Naar aanleiding van het vrijstellingenbesluit zijn drie categorieën beschermde soorten aangewezen. Deze staan bekend als de zogeheten tabel 1-, tabel 2- of tabel 3-soorten.

Categorie	Nadere aanduiding	Bescherming
Tabel 1-soorten²	Het gaat om beschermde soorten met een vrij algemene verspreiding, zoals mol, veldmuis en bruine kikker	Als sprake is van bestendig beheer en onderhoud of ruimtelijke ingrepen is geen ontheffing nodig. Wel geldt de algemene zorgplicht (art. 2 Flora- en faunawet).
Tabel 2-soorten	Het gaat in deze groep doorgaans om in Nederland kwetsbare soorten die niettemin vaak in een redelijk aantal voorkomen, zoals de eekhoorn en een aantal orchideeën.	Ontheffing is noodzakelijk als een overtreding van de verbodsbepalingen dreigt. Er geldt voor de ontheffing een beperkte toetsing. Een goedgekeurde gedragscode geldt als een vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting en in de sfeer van bestendig beheer en onderhoud.
Tabel 3-soorten, opgenomen in Bijlage IV Habitatrichtlijn	Het gaat in deze groep vrijwel altijd om zeer zeldzame en ernstig bedreigde soorten die de overheid voor Nederland wil behouden. Een aantal andere soorten is weliswaar in Nederland soms plaatselijk algemeen, maar is zeldzaam in Europees verband. Voorbeelden zijn de das, de rugstreepdier en de grote modderkruiper.	Ontheffing is noodzakelijk als een overtreding van de verbodsbepalingen dreigt. Er geldt voor de ontheffing een strikte toetsing. Een goedgekeurde gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting en evenmin in de sfeer van bestendig medegebruik. Als in dergelijke situaties schade onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing te worden aangevraagd. Een goedgekeurde gedragscode geldt wel als vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van bestendig beheer en onderhoud, mits dit gebeurt uit een oogpunt van de bescherming van flora of fauna, de volksgezondheid en de

² De beschermde soorten staan in de LNV-brochure 'Buiten aan het werk? Houdt tijdig rekening met beschermde dieren en planten!' (maart 2010) in drie tabellen, elk met een eigen beschermingsregime. In het dagelijks gebruik worden de soorten daarom 'tabel 1-', 'tabel 2-' en 'tabel 3-soorten' genoemd.

Categorie	Nadere aanduiding	Bescherming
		openbare veiligheid of als sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang.
Tabel 3-soorten, opgenomen in Bijlage 1 van de AMvB artikel 75 van de Flora- en faunawet	Het gaat in deze groep om zeer zeldzame en vaak ernstig bedreigde soorten die de overheid in aanvulling op de Bijlage-IV soorten voor Nederland wil behouden.	<p>Ontheffing is noodzakelijk als een overtreding van de verbodsbepalingen dreigt. Er geldt voor de ontheffing een strikte toetsing.</p> <p>Een goedgekeurde gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Als in dergelijke situaties schade onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p> <p>Een goedgekeurde gedragscode geldt wel als vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van bestendig beheer en onderhoud, mits dit gebeurt uit een oogpunt van de bescherming van flora of fauna, de volksgezondheid en de openbare veiligheid of als sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang.</p>
Vogels	<p>Alle van nature op het Europese grondgebied van de lidstaten van de EU voorkomende vogels zijn beschermd, evenals hun nesten en eieren. Er zijn aanvullende regels voor jaarrond bewoonde nesten.</p> <p>Bescherming genieten ook: broedlocaties van koloniebroeders (bv. sterns of meeuwen), vaste slaapplekken en gebieden die regelmatig bij hoogwater als vluchtplaats worden gebruikt.</p>	<p>Ontheffingen zijn alleen in bijzondere situaties mogelijk³, overtreding verbodsbepalingen moet dus worden vermeden.</p> <p>Een goedgekeurde gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting of bestendig medegebruik. Overtreding van verbodsbepalingen moet hier worden voorkomen.</p> <p>Een goedgekeurde gedragscode geldt wel als vrijstelling voor activiteiten in de sfeer van bestendig beheer en onderhoud als dit gebeurt uit een oogpunt van de bescherming van flora of fauna, de volksgezondheid en de openbare veiligheid of de veiligheid van het luchtverkeer.</p> <p>Voor beheer- en schadebestrijding, nodig bij risico's veroorzaakt door de aanwezigheid van vogelnesten in hoogspanningsmasten geldt ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet, via een afzonderlijke, aan TenneT TSO verleende, ontheffing (dus</p>

³ De Europese Vogelrichtlijn kent slechts voor de wettelijke belangen 'Bescherming van flora en fauna', 'Veiligheid van het luchtverkeer' en 'Volksgezondheid of openbare veiligheid' de mogelijkheid van een ontheffing. 'Dwingende redenen van groot openbaar belang' is dus voor werkzaamheden die vogels, hun nesten en eieren aantasten geen reden voor een ontheffing.

Categorie	Nadere aanduiding	Bescherming
		niet via deze gedragscode). Hiervoor geldt een apart protocol.
Rode lijst soorten	Soorten die in Nederland kwetsbaar of bedreigd zijn, worden op een 'rode lijst' geplaatst.	De zogeheten 'Rode lijst' biedt op zichzelf geen juridische bescherming. Rode lijst-soorten zijn alleen beschermd als zij ook tabel 2- of 3-soort zijn of als het een vogel betreft. Er zijn ook rode lijst-soorten die geen juridische bescherming genieten.

Figuur 2. Indeling van juridisch beschermde soorten rode lijst-soorten en hun bescherming

De strikte bescherming geldt vooral voor de soorten van tabel 2 en 3 van de Flora- en faunawet en voor vogels, hun nesten en hun eieren. Nesten zijn doorgaans alleen beschermd als ze bewoond zijn, maar van een aantal specifieke soorten zijn de nesten het hele jaar ('jaarrond') beschermd. In bijlage 2 van deze gedragscode is een lijst van tabel 2- en 3-soorten opgenomen waarop deze code van toepassing is. Bijlage 3 bevat een tabel met soorten waarvan de nesten jaarrond zijn beschermd.

In veel gevallen komen er geen 'tabel 2- en tabel 3-soorten' in het werkterrein voor. In die situaties hoeft u de gedragscode niet te volgen. Maar men dient zich daar wel eerst van te vergewissen. Het strenge regiem van de gedragscode hoeft daarna alléén te worden toegepast in de situaties waarbij wordt gewerkt in of aan de rand van het verspreidingsgebied van een populatie van deze soorten.

Het gaat de wetgever om de populatie, niet om het individu. Als u de juiste voorzorgsmaatregelen heeft genomen zal een eventueel dood of beschadigd exemplaar u door de wetgever niet worden aangerekend. De voorzorgsmaatregelen moeten er wel op zijn gericht om overtredingen van de wet, zoals het doden, verwonden of vangen van individuele beschermde dieren of het beschadigen of vernietigen van individuele beschermde planten, te voorkomen. Daarnaast geldt ook hiervoor de algemene zorgplicht.

2.7 EISEN AAN EEN GEDRAGSCODE

Volgens het Vrijstellingenbesluit bij de Flora- en faunawet keurt de Staatssecretaris een gedragscode slechts goed als de voorgestelde werkwijze op de volgende vier punten voldoende waarborgen biedt:

- Er moet alles aan zijn gedaan om schade aan de beschermde soorten te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken.
- De uitvoerende instantie, in dit geval TenneT TSO, dient zorgvuldig te handelen om te voorkomen dat er van de werkzaamheden een wezenlijk negatieve invloed uitgaat op de te beschermen soorten.
- Ook dient de uitvoerende instantie er voor te zorgen dat tijdens de werkzaamheden in redelijkheid alles wordt verricht of nagelaten om schade aan beschermde diersoorten te voorkomen.
- Er mag geen sprake zijn van benutting of economische gewin (lees: beschermde planten of dieren mogen niet worden geoogst of gevangen om er aan te verdienen).

De gedragscode dient dus te beschrijven hoe, voorafgaand en tijdens de werkzaamheden, wordt gehandeld om te voorkomen dat beschermde soorten ter plaatse verdwijnen of dat dieren worden gedood of verwond raken, dat hun nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfsplaatsen beschadigd, vernield of verstoord worden of dat hun eieren worden beschadigd of vernield.

2.8 WETTELIJK BELANG

Wettelijk gezien mogen activiteiten alleen met een ontheffing of een gedragscode worden uitgevoerd als daarvan het belang is aangegeven.

De verschillende activiteiten in deze gedragscode zijn te onderbouwen met de volgende in de wet voorkomende belangen:

- dwingende redenen van groot openbaar belang;
- volksgezondheid of de openbare veiligheid en
- bescherming van flora en fauna.

De werkzaamheden die in deze gedragscode worden benoemd met werkprotocollen en gedragsregels behoren tot de reguliere taken van TenneT TSO. Zij behoren alle tot het tot stand brengen en onderhouden van het nationale elektriciteitsnet in Nederland

De activiteiten van TenneT TSO zijn van groot economisch belang voor Nederland als geheel. Zonder deze activiteiten is de kans reëel dat niet in alle situaties de leveringszekerheid van elektrische energie kan worden gegarandeerd. De distributie van elektriciteit is in Nederland een cruciale factor voor zowel de economie als de volksgezondheid en de openbare veiligheid. De elektriciteitsvoorziening is in het rijksbeleid gelabeld als een vitale infrastructuur. Het stipt functioneren van deze infrastructuur is voor het Rijk een topprioriteit. Met de werkzaamheden van TenneT TSO is dan ook niet alleen op dwingende wijze een groot en openbaar belang gemoeid, maar tevens het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid.

De werkprotocollen en gedragsregels in deze gedragscode zijn ook bedoeld om de reguliere werkzaamheden van TenneT TSO in overeenstemming te brengen met de Flora- en faunawet. Zij maken de werkwijze soort-, tijd- en locatiespecifiek. Omdat de gedragsregels verplicht worden gesteld voor alle werknemers van TenneT TSO, zal er meer aandacht zijn voor de juridisch bijzondere natuurwaarden in het werkterrein. Doordat het bij beheer en onderhoud om steeds weerkerende werkzaamheden gaat, zullen de maatregelen bovendien bijdragen aan min of meer constante standplaatsfactoren die, mede door de gedragscode, er toe zullen leiden dat de aangetroffen beschermde soorten ter plekke kunnen voortleven.

De gedragscode verplicht ook tot gedegen onderzoek vooraf, waardoor bijzondere waarden tijdig in beeld zijn en beter kunnen worden beschermd. De gedragsregels verplichten voorts tot het informeren van de medewerkers en/of derden die in opdracht van TenneT TSO werken, waardoor met meer zorg voor de natuur zal worden gewerkt. Daarmee dient de gedragscode ook de bescherming van de flora en fauna.

3

Geldigheid van de gedragscode bij naleving

3.1 INLEIDING

Deze gedragscode geldt onder voorwaarden als een vrijstelling van de verboden handelingen van art 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet. In die gevallen hoeft geen ontheffing meer te worden aangevraagd. Deze vrijstelling geldt alleen voor degenen die voor of in opdracht van TenneT TSO werken.

Op plaatsen waar géén tabel 2- of 3-soorten voorkomen of zich in de invloedssfeer van de werkzaamheden bevinden is het naleven van de gedragscode niet verplicht.

De gedragscode heeft alleen betrekking op de soorten die in bijlage 2 van dit document worden genoemd, maar kan uiteraard worden uitgebreid voor andere soorten, bijvoorbeeld de Rode lijst-soorten. Hiermee kan voor deze soorten de algemene zorgplicht worden geconcretiseerd.

Deze gedragscode is een basisgedragscode. Zij geldt voor de specifieke handelingen die in de werkprotocollen van paragrafen 5.5 en 5.6 worden genoemd onder 'Handelingen die onder deze gedragscode vallen'. De gedragscode kan voor specifieke situaties met extra beschermende maatregelen worden uitgebreid. De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort(en) waar het om gaat. Het is wel zaak dat u deze aanvullingen op de gedragscode goed documenteert. Afwijkingen in de zin van nieuwe handelingen en/of structureel andere maatregelen vallen niet onder deze gedragscode en behoeven een ontheffingsaanvraag.

3.2 GEOGRAFISCHE AFBAKENING

Deze gedragscode geldt op het gehele landoppervlak van Nederland, op plaatsen waar zich gebouwen, openluchtstations of lijninfrastructuur van TenneT TSO bevinden, inclusief de directe omgeving en de invloedssfeer van de werkzaamheden. De gedragscode geldt ook voor de masten in het Ketelmeer, in de Zeeuwse wateren en in het rivierengebied. De gedragscode geldt niet als een vrijstelling van verboden handelingen in de kustwateren, noch in het Nederlandse deel van de Noordzee. Activiteiten in deze gebieden dienen apart te worden beoordeeld en zo nodig dient hiervoor een separate ontheffing te worden aangevraagd.

3.3 AFBAKENING VAN WERKZAAMHEDEN

Een ontheffing ex art. 75 van de Flora- en faunawet kan volgens de wet alleen worden verleend voor activiteiten genoemd in artikel 16, lid a, c en d. Daarnaast moet er sprake zijn van een 'geldend belang'. Het belang van de activiteiten dient te worden onderbouwd. Dezelfde eisen gelden voor het gebruik van

een gedragscode als een vrijstelling van de ontheffingsplicht. Wie echter werkt volgens deze gedragscode aan de in deze code genoemde werkzaamheden, hoeft hier geen aandacht aan te besteden: de gedragscode voldoet op dit punt aan de wettelijke regels.

Vrijwel alle activiteiten van TenneT TSO vallen binnen de activiteiten 'Bestendig beheer en onderhoud' en 'Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Voor deze genoemde juridische belangen is een gedragscode mogelijk.

Bestendig beheer en onderhoud

Onder 'Bestendig beheer en onderhoud' verstaat de Staatssecretaris werkzaamheden die regelmatig terugkeren, zoals maaien, snoeien of baggeren. De maatregelen zijn cyclisch van karakter en de frequentie varieert van enkele keren per jaar tot één keer in een paar jaar. Essentieel is dat de populaties van beschermde soorten zich kennelijk hebben kunnen aanpassen aan het cyclisch beheer en dat de functie door de werkzaamheden niet verandert. Operaties met een lagere frequentie, zoals bodemsanering of vervanging van een hoogspanningsmast gelden daarom niet als 'bestendig beheer en onderhoud'. De kleinschaliger, (bijna) jaarlijkse onderhoudsreparaties aan de masten en leidingen gelden wel als 'bestendig beheer en onderhoud'.

Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

Onder 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' verstaat de Staatssecretaris een breed scala van grootschalige of kleinschalige activiteiten, zoals de aanleg van wegen, bedrijventerreinen, havens of woonhuizen. Maar ook de bouw van een loods, de verbouwing van een huis, de sloop van een pand of het kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van onderhoud worden hiertoe gerekend. Het gaat doorgaans om ingrijpende veranderingen die leiden tot een functieverandering of uiterlijke verandering van het gebied.

3.4 HANDELINGEN WAARVOOR DE GEDRAGSCODE GELDT

Deze Gedragscode geldt uitsluitend als een vrijstelling voor de ontheffingsplicht voor de volgende handelingen:

Bestendig beheer en onderhoud

- Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken
- Beheer en onderhoud van overige groenvoorzieningen
- Onderhoud aan oevers en sloten
- Schilderwerk en betonrenovatie
- Inspectie van hoogspanningsmasten en -leidingen

Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

- Divers bodemkundig onderzoek
- Rooien van bomen en struiken
- Incidenteel beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten en -leidingen
- Bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en -leidingen
- Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen
- Gestuurde boringen
- Het oprichten van (tijdelijke) bouwwerken
- Kabels aanleggen in open ontgravingen
- Dempen van watergangen
- Het graven van watergangen

- Bemalingen
- Verwijderen van zandlichamen en gronddepots

3.5 GELDIGHEID M.B.T. TABEL 3-SOORTEN

Voor tabel 3-soorten geldt de gedragscode uitsluitend als een vrijstelling voor overtreding van een van de verbodsartikelen als het gaat om werkzaamheden die vallen binnen het begrip '**Beheer en onderhoud**'. Concreet gaat het hierbij om de werkzaamheden die in de werkprotocollen van paragraaf 5.5 worden genoemd onder 'onderdelen handeling'. De vrijstelling geldt alleen als wordt gewerkt op basis van specifieke juridische afwijkingsgronden. In paragraaf 2.8 is aangegeven waarom deze gedragscode binnen deze afwijkingsgronden valt. Er hoeft voor dergelijke werkzaamheden geen ontheffing te worden aangevraagd als de gedragscode wordt nageleefd en er – mede daardoor – geen verboden handeling wordt gepleegd.

Op grond van artikel 16b, lid 4 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet geldt een gedragscode echter niet als een vrijstelling voor de overtreding van artikel 8 tot en met 12 met betrekking tot tabel 3-soorten als het werkzaamheden betreft die vallen onder het begrip '**Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting**'. Als de kans bestaat dat een van de verbodsbepalingen wordt overtreden is werken volgens de werkprotocollen van paragraaf 5.6 voor tabel 3-soorten dus niet voldoende. In die gevallen zal daarnaast ook een ontheffing moeten worden aangevraagd. Het werken volgens de werkprotocollen van paragraaf 5.5 helpt wel om de ontheffing toegekend te krijgen.

3.6 GELDIGHEID M.B.T. VOGELS EN VOGELNESTEN

Ook voor vogels geldt de gedragscode uitsluitend als een vrijstelling voor overtreding van een van de verbodsartikelen als het gaat om werkzaamheden die vallen binnen het begrip '**Beheer en onderhoud**'. De vrijstelling geldt alleen als wordt gewerkt op basis van specifieke juridische afwijkingsgronden. In paragraaf 2.8 is aangegeven waarom deze gedragscode binnen deze afwijkingsgronden valt. Er hoeft voor dergelijke werkzaamheden derhalve geen ontheffing te worden aangevraagd als de gedragscode wordt nageleefd.

Voor vogels geldt een gedragscode niet als een vrijstelling voor de overtreding van artikel 8 tot en met 12 als het werkzaamheden betreft die vallen onder het begrip '**Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting**'. Uitgangspunt is dat de werkzaamheden zo worden ingericht dat overtredingen worden voorkomen. Het werken volgens de werkprotocollen van paragraaf 5.6 biedt daarvoor een goede garantie. Als overtredingen niet zijn uitgesloten dient u een ontheffing aan te vragen.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat om een nieuw nest te maken. Dergelijke nesten voor eenmalig gebruik zijn slechts beschermd gedurende de periode dat deze nesten in gebruik zijn. Als wordt gewerkt buiten het broedseizoen of maatregelen worden getroffen die moeten voorkomen dat vogels zich gedurende het broedseizoen op de bouwplaats vestigen, is voor deze soorten geen ontheffing nodig.

Nesten en de directe omgeving die door vogels het gehele jaar of jaarlijks als vaste rust- en verblijfplaats worden gebruikt, zijn echter jaarrond beschermd. Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert jaar in jaar uit terug naar hetzelfde nest. De jaarrond bescherming van nesten geldt in Nederland voor 16 soorten, waaronder buizerd, gierzwaluw, huismus, kerkuil en steenuil. De meeste van

deze soorten broeden in bomen of gebouwen, er zijn slechts enkele vogelsoorten bij die hun nest op of in de grond bouwen. Bijlage 3 bevat een lijst van deze soorten.

De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebied en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit van de nestplaats is daardoor ook beschermd. In het leefgebied van de steenuil genieten bijvoorbeeld ook het kleinschalige landschap van houtsingels en boomgaardjes bescherming. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is.

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (voorbeelden: oeverwaluw, kokmeeuw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd.

Voor beheer- en schadebestrijding, nodig bij risico's veroorzaakt door de aanwezigheid van vogelnesten in hoogspanningsmasten geldt ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet, via een afzonderlijke, aan TenneT TSO verleende, ontheffing.

3.7 SAMENVATTING GELDIGHEID M.B.T. TABEL 2- EN 3-SOORTEN EN VOGELS

Tabel 3 vat de bovenbedoelde geldigheid samen. Daarbij is er hier vanuit gegaan dat deze gedragscode bij beheer en onderhoud voldoende sluitend is voor situaties met tabel 3 soorten en vogels dat geen overtredingen worden begaan als de gedragscode in zijn geheel wordt nageleefd.

	Tabel 2-soorten en vissen die niet in de Visserijwet worden benoemd	Tabel 3-soorten	Vogels, nesten e.d.
Bestendig beheer en onderhoud	Gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen als vrijstelling van de ontheffingsplicht, mits deze geheel wordt nageleefd	Als de gedragscode geheel wordt nageleefd worden geen verbodsbepalingen overtreden. Er is geen ontheffing nodig.	Als de gedragscode geheel wordt nageleefd worden geen verbodsbepalingen overtreden. Er is geen ontheffing nodig.
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	Gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen als vrijstelling van de ontheffingsplicht, mits deze geheel wordt nageleefd	De gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen <u>niet</u> als vrijstelling, maar kan worden gebruikt als leidraad bij het aanvragen van een ontheffing.	De gedragscode geldt bij een overtreding van de verbodsbepalingen <u>niet</u> als vrijstelling, maar kan worden gebruikt als leidraad bij het aanvragen van een ontheffing. Voor beheer- en schadebestrijding, nodig bij risico's veroorzaakt door de aanwezigheid van vogelnesten in hoogspanningsmasten geldt ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet, via een afzonderlijke, aan TenneT TSO verleende, ontheffing (dus niet via deze

			gedragscode). Hiervoor geldt een apart protocol.
--	--	--	--

Figuur 3. Overzicht van de geldigheid van de gedragscode

3.8 RODE LIJST-SOORTEN

Rode lijst-soorten zijn soorten die vanwege hun internationale zeldzaamheid of kwetsbaarheid op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 op een 'rode lijst' zijn geplaatst. Niet alle rode lijst-soorten zijn daarmee ook automatisch juridisch beschermd in het kader van de Flora- en faunawet. Voor deze zeldzame en kwetsbare soorten geldt echter des te zwaarder de algemene zorgplicht van artikel 2 van de Flora- en faunawet.

Omdat daarvoor de wettelijke basis ontbreekt geldt deze gedragscode niet als een verplichting waar het de rode lijst soorten betreft, tenzij het soorten betreft die ook al als tabel 2- of tabel 3-soort of als vogel zijn aangemerkt. De gedragscode houdt echter wel rekening met deze juridisch niet-beschermd, maar niettemin zeldzame of kwetsbare soorten. Naleving van deze gedragscode betekent dus over het algemeen dat ook schade aan de onbeschermd rode lijst-soorten wordt voorkomen, mits de gedragscode wordt toegepast op de leefgebieden van deze soorten.

3.9 GEEN VRIJSTELLING VOOR ANDERE VERGUNNINGVEREISTEN

De gedragscode maakt het verkrijgen van andere vergunningen en ontheffingen, bijvoorbeeld in de sfeer van de ruimtelijke ordening of op grond van de Wet Milieubeheer, natuurlijk niet overbodig.

3.10 NIET VAN TOEPASSING OP GEBIEDSBESCHERMING

Naast de bescherming van soorten in de Flora- en faunawet heeft TenneT TSO ook te maken met de bescherming van gebieden, zoals die van Natura 2000 gebieden. Omdat de wettelijke bescherming daarvan niet onder de Flora- en faunawet, maar onder de Natuurbeschermingswet 1998 valt, maken de regels voor de gebiedsbescherming geen deel uit van deze gedragscode. De Natuurbeschermingswet 1998 kent niet de mogelijkheid van een ontheffing van de vergunningplicht. De gedragscode geldt dus niet als een vrijstelling van de vergunningplicht voor de Natuurbeschermingswet en treedt niet in de plaats van een passende beoordeling in het kader van de Vogelrichtlijn of de Habitatrictlijn!

Evenmin geldt de gedragscode als een vrijstelling voor de verplichtingen van het ruimtelijk beleid inzake de Ecologische Hoofdstructuur.

3.11 AFWIJKEN VAN DEZE GEDRAGSCODE

Van de gedragsregels, die zijn beschreven in hoofdstuk 5 (werkprotocollen), kan onder de volgende voorwaarden worden afgeweken:

- In het projectplan, ecologisch protocol of mitigatieplan dient overtuigend te worden gemotiveerd, waarom het in dit concrete geval niet mogelijk is of, gelet op de negatieve effecten voor de betreffende soort, niet wenselijk is om te handelen volgens de in de gedragscode beschreven gedragsregel.

- Of in het projectplan, ecologisch protocol of mitigatieplan dient overtuigend te worden gemotiveerd dat de gekozen werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als in de gedragscode beschreven gedragsregel, of zelfs een gunstiger effect.
- Deze documentatie dient te allen tijde beschikbaar te zijn voor toezichthouders op de naleving van de wet.
- De desbetreffende documentatie dient minimaal 2 jaar na afloop van de werkzaamheden te worden bewaard met het oog op eventuele controle door een controlerende instantie.
- De afwijking dient door een ecologisch ter zake kundige gemotiveerd te worden verantwoord.

Als hier niet aan wordt voldaan, dan geldt de wettelijke plicht om ontheffing aan te vragen.

3.12 **GELDIGHEIDSDUUR VAN DE GEDRAGSCODE**

Deze gedragscode geldt voorlopig voor de periode van vijf jaar na goedkeuring door de Staatssecretaris. De gedragscode zal in die periode worden geëvalueerd op doeltreffendheid en werkbaarheid. In dit kader zal de effectiviteit van de uitgevoerde maatregelen deskundig worden gemonitord.

4

Borging van de naleving

4.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

Voor de vrijstelling van de ontheffing van de Flora- en faunawet dient de werknemer van TenneT TSO en van derden die in opdracht van TenneT TSO werken de overeengekomen gedragsregels in deze gedragscode na te leven in de praktijk.

Handelen volgens de gedragscode is alleen vereist op plaatsen waar beschermde soorten van tabel 2 of 3 of vogels en hun nesten voorkomen, dat wil zeggen, waar zonder de gedragscode een ontheffing zou moeten worden aangevraagd. TenneT TSO verklaart daarnaast, uit een oogpunt van algemene voorzorg en maatschappelijke verantwoordelijkheid, ook van toepassing op die plaatsen waarvan bekend is dat zich daar een of meer rode lijst-soorten bevinden.

4.2 BORGING IN DE ORGANISATIE

De directie van TenneT TSO verklaart deze gedragscode in redelijkheid leidend bij de uitvoering en planning van de werkzaamheden waarbij mogelijk schade kan ontstaan aan (de leefgebieden van) tabel 2- en/of tabel 3-soorten, vogels, hun nesten en/of eieren kunnen worden geschaad. De directie spreekt tevens haar intentie uit om algemene voorzorg te betrachten ten aanzien van de juridisch niet-beschermde Rode lijst-soorten op de terreinen waarover TenneT TSO zeggenschap heeft.

Door de directie wordt een portefeuillehouder aangewezen, die verantwoordelijk is voor de correcte invoering van de gedragscode in de organisatie.

De portefeuillehouder controleert minimaal één keer per jaar of de gedragscode door de organisatie correct wordt toegepast en rapporteert daarover aan de directie. De conclusies en eventuele besluiten voor verbetering van de toepassing worden gedocumenteerd. De portefeuillehouder is tevens verantwoordelijk voor de uitvoering van de verbetervoorstellen.

Natuurvriendelijk handelen wordt ingebed in het kwaliteitssysteem van de organisatie:

- In de diverse werkinstructies en technische onderhoudsregelingen (TOR) schrijft TenneT TSO het gebruik van deze gedragscode voor.
- Eventuele calamiteitenregelingen worden in overeenstemming gebracht met paragraaf 4.6 van deze gedragscode.
- Rentmeesters die in opdracht van TenneT TSO grondgebruikers informeren, worden zelf van tevoren geïnformeerd over de eisen die deze gedragscode ter zake stelt.
- Bij de start van een project ('kick-off') worden de consequenties van deze gedragscode besproken; de afspraken hierover worden in een verslag en/of in een (projectspecifiek) ecologisch protocol vastgelegd;

- Tijdens werkplekinspecties wordt (ook) gecontroleerd op het naleven van de werkprotocollen (hoofdstuk 5), het ecologisch protocol (paragraaf 4.5) en het beschikbaar hebben van de benodigde documenten (paragraaf 4.8).
- Minimaal 1 x per jaar wordt tijdens een toolbox meeting aandacht besteed aan het werken met deze gedragscode.

4.3 KETENVERANTWOORDELIJKHEID

TenneT TSO is eindverantwoordelijk en aanspreekbaar voor datgene wat er gebeurt in de (werk)situaties die onder zijn verantwoordelijkheid vallen. Het maakt over het naleven van deze gedragscode duidelijke afspraken met derden die in opdracht van TenneT TSO werken die het terrein gebruiken over de bescherming van plekken waar zich de tabel 2- en tabel 3-soorten bevinden. Deze dienen zich daarna aan de gedragscode te houden. Derden die in opdracht van TenneT TSO werken worden al in de aanbestedingsfase gewezen op de eisen die de gedragscode aan het werken voor TenneT TSO stelt.

Evaluatiemomenten in het kader van aanbesteed groenonderhoud en schilderwerk worden mede gebruikt om het werken met de gedragscode te bespreken.

Als TenneT TSO zelf met eigen werknemers werkzaamheden uitvoert, zorgt het er voor dat deze op de hoogte zijn van deze gedragscode en voldoende geïnstrueerd om deze na te leven. Dit geldt in het bijzonder voor de rentmeesters die in opdracht van TenneT TSO aanzeggingen doen bij grondgebruikers over groenonderhoud en/of andere werkzaamheden.

Derden die in opdracht van TenneT TSO werken dragen zelf zorg voor de informatie en de instructie aan de werknemers, tenzij dat uitdrukkelijk anders is afgesproken. Het uitvoerend personeel weet derhalve waar zich de tabel 2- en tabel 3-soorten en de bijzondere vegetaties in het terrein bevinden. Dit kan door middel van een kaart of een markering in het terrein. De instructie wordt gegeven tijdens een kick-off meeting voorafgaand aan de start van de werkzaamheden in het terrein.

Het uitvoerend personeel wordt voorts opgedragen om naar vermogen alert te zijn op niet-aangeduide broedende vogels en planten- en diersoorten van tabel 2 en/of tabel 3 en broedende vogels en daar naar te handelen. Het ecologisch protocol wordt hierop aangepast (zie 4.5).

TenneT TSO zorgt voor de controleerbaarheid van de afspraken. Hiertoe behoort ook het schriftelijk vastleggen van deze afspraken.

4.4 FLORA- EN FAUNAONDERZOEK

Voor de uitvoering van werkzaamheden zorgt TenneT TSO voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het vóórkomen van vogels en van de soorten van tabel 2 en tabel 3 in en rond het object van de ingreep. Voldoende dekkend betekent dat het hele (relevante) gebied wordt onderzocht op de daarvoor in aanmerking komende soorten.

Voor de inventarisaties worden de inventarisatiemethoden uit bijlage 4 gebruikt. Afwijken is toegestaan als methodisch betere methoden mogelijk zijn. De verspreidingsgegevens mogen maximaal 5 jaar oud zijn, afhankelijk van de soort. Voor soorten van bijlage IV van de Habitatrictlijn geldt een termijn van 2 tot 3 jaar. Zo nodig worden deze bij de voorbereiding van het plan geactualiseerd. De flora- en faunagegevens dienen betrekking te hebben op zowel het werkterrein zelf als de directe omgeving. De inventarisatie van

soorten moet gebeuren door een ecologisch ter zake kundige en door middel van een algemeen als doeltreffend aanvaarde en op de soort gerichte methode van inventariseren.

Onderdeel van het flora- en faunaonderzoek is tevens het vaststellen of sprake is van aantasting van de gunstige staat van instandhouding en of een andere, meer bevredigende oplossing mogelijk is.

Met een ter zake kundige wordt bedoeld een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dienen te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie en/of;
- op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of;
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bij voorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus en/of;
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam is voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, VOFF, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk Gebied) en/of;
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Als alternatief kan worden volstaan met een onderzoek naar het voorkomen van (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio. Aldus wordt het fictieve voorkomen van de beschermde soorten vastgesteld en gehandeld alsof de soort daadwerkelijk voorkomt in het gebied⁴. Hierbij geldt het voorzorgsbeginsel: bij twijfel over het voorkomen van een soort wordt of de soort als 'aanwezig' opgenomen of er wordt nader onderzoek uitgevoerd om de aanwezigheid uit te sluiten.

Kwalitatief goede bureaus zijn te vinden via www.netwerkgroenebureaus.nl.

Nadere criteria voor de kwaliteit van een flora- en faunaonderzoek staan genoemd in: 'Gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet', Alterra-rapport 1315, Alterra, Wageningen, 2005.

4.5 ECOLOGISCH PROTOCOL

Als uit het flora- en faunaonderzoek blijkt dat zich (broed)vogels en/of tabel 2- of 3-soorten op of nabij het werkkerrein bevinden, wordt voor deze situatie een specifiek werkprotocol opgesteld: het ecologisch protocol. Een ecologisch protocol legt de afspraken vast met betrekking tot de bescherming van de populaties van vogels en/of tabel 2- en tabel 3-soorten. Dit kan door bijvoorbeeld de juiste elementen uit hoofdstuk 5 (werkprotocollen) over te nemen, inclusief de daarin aanbevolen voorkeursperiodes van werken. Het ecologisch protocol wordt opgesteld in een nauwe samenwerking tussen TenneT TSO en een ecologisch ter zake kundige.

⁴ Deze werkwijze voorkomt uitgebreide inventarisaties en kan bijvoorbeeld ook in het winterseizoen worden uitgevoerd.

Een ecologisch protocol is concreet en afrekenbaar geformuleerd. Het ecologisch protocol dient in de desbetreffende situatie verboden handelingen inzake de Flora- en faunawet te voorkomen. Het gaat minimaal in op:

- het voorkómen van schade aan de leefgebieden en vaste verblijfplaatsen van vogels en tabel 2- en tabel 3-soorten en van bekende leefgebieden van rode lijst-soorten;
- de fasering van de werkzaamheden, rekening houdend met de kritische perioden van de te beschermen soorten;
- de natuursparende werkwijze en inzet van materieel;
- het markeren van nesten, holen, groeiplaatsen e.d. voor de uitvoerende medewerkers;
- het voorkómen van vestiging van beschermde soorten vóór de start en tijdens de werkzaamheden;
- een passende werkwijze indien tijdens de werkzaamheden toch een beschermde soort wordt aangetroffen.

De inbreng van de ecologisch ter zake kundige persoon dient in zoverre te zijn overgenomen, dat deze deskundige de in het ecologisch protocol gemaakte keuzes te allen tijde op ecologisch verantwoorde wijze kan motiveren.

4.6 CALAMITEITEN

Zeer acute veiligheidssituaties gelden als overmacht. In minder acute situaties waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in het geding is, treedt TenneT TSO onmiddellijk in overleg met een ecologisch ter zake kundige over de werkwijze die in die situatie in redelijkheid en billijkheid het meeste recht doet aan de bescherming van de juridisch beschermde soort(en). TenneT TSO handelt in overeenstemming met dit advies. Het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten worden gedocumenteerd. Als daartoe aanleiding is, worden eventuele rampenplannen of calamiteitendraaiboeken (na afloop) aan de ervaringen aangepast.

Voor dwingende risico's en calamiteiten in hoogspanningsmasten geldt voor TenneT TSO een afzonderlijke ontheffing 'beheer- en schadebestrijding'. De gedragscode geldt hier niet als een vrijstelling. De ontheffing geldt indien het protocol 'Richtlijnen voor beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten waarin nesten aanwezig zijn' (SOVON-informatierapport 2012/08) wordt nageleefd.

4.7 BESCHERMDE SOORTEN DIE ONVERWACHT OPDUIKEN

Als tijdens de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht een beschermde soort wordt opgemerkt, treedt TenneT TSO eveneens onmiddellijk in overleg met een ecologisch ter zake kundige over de werkwijze die in die situatie in redelijkheid en billijkheid het meeste recht doet aan de bescherming van deze beschermde soort(en). TenneT TSO handelt in overeenstemming met dit advies.

4.8 CONTROLEERBAARHEID VAN WERKEN VOLGENS DE GEDRAGSCODE

De vrijstelling van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet gelden slechts als aantoonbaar wordt gehandeld volgens de gedragscode. Handhaving van de Flora- en faunawet gebeurt door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) of door de politie. Ambtenaren van deze diensten kunnen controles uitvoeren. Bij een geconstateerde overtreding zijn zij gerechtigd om het werk stil te leggen. De bestuursrechtelijke handhaving gebeurt door de Dienst Regelingen van het Ministerie van Economische Zaken. Daarom is het van belang dat werknemers van TenneT TSO en van derden die in opdracht van

TenneT TSO werken overtuigend kunnen laten zien dat zij werken volgens de gedragscode en dat zij alle voorzorgsmaatregelen hebben genomen.

Bij controle door de NVWA en/of politie kunnen de volgende documenten worden overlegd:

- de rapportage van het flora- en faunaonderzoek, waaruit blijkt dat onderzoek is gepleegd naar het voorkomen van wettelijk beschermde soorten;
- een kaart met de verspreiding van de beschermde soorten over het werkterrein;
- een exemplaar van het ecologisch protocol;
- een kopie van de eventuele ontheffing;
- een ondertekend bewijs van de deelname aan de kick-off van het project en/of een toolbox meeting over de gedragscode.

Documenten dienen gedurende minimaal twee jaar op een centrale plek gearhiveerd te blijven.

5

Praktische uitvoering

5.1 INLEIDING

Dit hoofdstuk geeft invulling aan hoe de gedragscode in de praktijk wordt uitgevoerd. Per groep van activiteiten zijn voor de verschillende veel voorkomende werkzaamheden werkprotocollen opgesteld. In de tabellen wordt met een * aangegeven dat het opstellen van een mitigatieplan noodzakelijk kan zijn. Ook bij broedende vogels is dit aangegeven, voor de situaties waarin jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn. Als jaarrond beschermde nesten voorkomen, is het in de meeste situaties voldoende om te onderzoeken of er voldoende alternatieve nestgelegenheid beschikbaar is (zie bijlage 3). Slechts in een minderheid van de gevallen zijn echte maatregelen en een mitigatieplan noodzakelijk. Dit ter nuancering voor de manier waarop uit de werkprotocollen in dit hoofdstuk naar voren lijkt te komen dat er voor broedende vogels in veel gevallen nauwelijks mogelijkheden bestaan voor de uitvoering van werkzaamheden.

5.2 INDICATIEVE NATUURKALENDERS

In de diverse werkprotocollen is telkens een indicatieve natuurkalender opgenomen. Deze natuurkalender is niet meer dan een hulpmiddel voor de planning van de werkzaamheden, bedoeld om de schadelijke effecten zo veel mogelijk te minimaliseren. Echter, ook buiten de in de kalenders aangeduide perioden kunnen de soorten kwetsbaar zijn. Bijvoorbeeld: in de kalenders is de periode van 15 maart tot en met 15 juli aangehouden als broedseizoen voor vogels, terwijl broedende vogels en bewoonde nesten ook buiten deze periode aanwezig kunnen zijn. In dat geval mogen deze vogels en hun nesten niet worden verstoord. De natuurkalenders dienen bovendien in samenhang te worden gelezen met de rest van het werkprotocol.

5.3 BROEDSEIZOEN

Bij vogels dient men rekening te houden met het broedseizoen. Het broedseizoen is in de Flora- en faunawet niet als een standaardperiode vastgelegd. Van belang is of een broedgeval aan de orde is, ongeacht de periode. NB. Sommige vogels broeden al vroeg in het jaar. Bosuilen broeden bijvoorbeeld al vanaf eind december. Ook blauwe reigers en buizerds zijn vroege broeders. Andere vogels, zoals de gierzwaluw, broeden juist vrij laat.

5.4 VOGELNESTEN

Vogelnesten mogen in de broedtijd niet worden weggehaald of beschadigd. Van een aantal soorten is het nest zelfs jaarrond beschermd.

Bijlage 3 bevat een indicatieve lijst van soorten met jaarrond beschermde nesten. Uitgangspunt is dat schade aan vogelnesten uit de categorieën 1 t/m 4 van de indicatieve lijst in bijlage 3 (jaarrond beschermd)

vogelnesten) wordt voorkomen door daar in de planvorming en uitvoering van de werkzaamheden rekening mee te houden. Afhankelijk van de categorie is ook vervangende nestgelegenheid als oplossing verplicht. Als geen vervangende nestgelegenheid mogelijk is, dient een ontheffing te worden aangevraagd. Nadere informatie over de verplichte werkwijze treft u aan in deze bijlage 3.

De werkwijze in deze gedragscode is als volgt:

- TenneT TSO onderzoekt voor werkzaamheden die noodzakelijkerwijs tijdens het broedseizoen moeten worden uitgevoerd in het werkterrein van het project de aanwezigheid van broedende vogels en hun nesten.

- Werkzaamheden met een mogelijk schadelijke invloed op vogelnesten worden in beginsel buiten het broedseizoen gepland. Let op: het broedseizoen is geen vast gedefinieerde periode, maar geldt als de periode waarin broedende vogels in het werkterrein aanwezig zijn.

- Het beschadigen, verwijderen of verplaatsen van jaarrond beschermde nesten in situaties met een acuut risico of een calamiteit mag alleen onder de voorwaarden van het ecologisch protocol in het rapport *Richtlijnen voor beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten waarin nesten aanwezig zijn* (SOVON-informatierapport, 2012/08). Werkzaamheden die volgens dit protocol worden uitgevoerd, zijn door middel van een ontheffing vrijgesteld (nog in procedure) van de verbodsbepalingen. Voor deze maatregelen geldt ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet, via een afzonderlijke, aan TenneT TSO verleende, ontheffing.

- Bij het onderhouden en beheren en bij het rooien van bomen en struiken buiten het broedseizoen kan worden volstaan met een inspectie op jaarrond beschermde nesten, voorafgaand aan de werkzaamheden. Hetzelfde geldt voor het verwijderen van zandlichamen (in verband met broedende oeverwaluwen). Men dient in de planning rekening te houden met eventuele aanvullende werkzaamheden om aanwezige nesten te beschermen of te vervangen (zie hiervoor bijlage 3).

5.5 BESTENDIG BEHEER EN ONDERHOUD

5.5.1 BEHEER EN ONDERHOUD VAN BOMEN EN STRUIKEN IN DE BELEMMERDE STROKEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> • Toppen en snoeien van bomen • Snoeien van struiken • Kandelaberen van bomen • Verwijderen van grote takken • Beheer en onderhoud van hakhout en grienden
Relevante andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> • Rooien van bomen en struiken
Let vooral op soorten	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde vogelnesten, boombewonende vleermuizen (naast verblijfplaatsen ook foerageergebieden en vliegroutes), dassen(burchten), ringslangen, e.d.</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en beschermde libellensoorten.</p>
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen, beschermde vlindersoorten of broedende vogels bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Nesthopen van de rode bosmier worden gespaard</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p>

	<p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedende vogels, hun nesten en eieren dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' worden in beginsel niet weggehaald en niet beschadigd. Als de kans bestaat dat een nest uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' wordt vernietigd, wordt de in paragraaf 5.4 en bijlage 3 (protocol jaarrond beschermd nesten) voorgeschreven werkwijze gevolgd. De werkwijze wordt door een ter zake kundige in een mitigatieplan vastgelegd.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>In alle gevallen dient de werkstrook te worden onderzocht op het voorkomen van kraam-, paar-, of winterverblijven van vleermuizen. Indien dergelijke verblijven aanwezig zijn, wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Ook aantasting van foerageergebieden van vleermuizen wordt vermeden. De wijze waarop wordt uitgewerkt in het ecologisch protocol. Waar schade onvermijdelijk is, wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan. Uitvoering van de werkzaamheden in de oranje gemarkeerde periode heeft de voorkeur, maar dient in het mitigatieplan nader te worden gespecificeerd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten aangegeven.</p> <p>Bewoonde nesten van eekhoorns en bewoonde nestholten van boommarters worden in beginsel gespaard en alleen beschadigd of vernietigd als dit voor de werkzaamheden onvermijdelijk is en slechts nadat een ecologisch ter zake kundige heeft vastgesteld dat er in de omgeving voldoende alternatieve nestgelegenheid is. Eekhoornnesten resp. holten van boommarters worden nooit tijdens de voortplantingsperiode van de dieren vernietigd of beschadigd (eekhoorns: begin februari t/m eind augustus; boommarters: begin maart t/m eind augustus).</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt</p>

	<p>het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld.</p>
Amfibieën (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zeer veel zorg voorkomen dat de bodem wordt omgewoeld of platgereden. De afzetplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreeppad, omdat dit leefgebied niet kan worden afgezet.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p>
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het toppen en kandelaberen van bomen													
Soortgroep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels*													
Vleermuizen*													
Bevers													
Dassen													
Eekhoorns (nesten)													
Boommarters (holten)													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Vlinders en libellen* (tabel 2 en 3)													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan is noodzakelijk (bij broedende vogels alleen voor jaarrond beschermde nesten)													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.5.2 BEHEER EN ONDERHOUD VAN OVERIGE GROENVOORZIENINGEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> • snoeien van struiken • maaien van ruigtes • maaien van bermen • maaien van gras en gazons • onkruidbestrijding
Let vooral op soorten	<p>Broedende vogels, dassen(burchten), reptielen (diverse slangen, zandhagedis, levendbarende hagedis e.d.), beschermde planten (o.a. orchideeën).</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en beschermde libellensoorten.</p>
Relevantie andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> • Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken • Rooien van bomen en struiken
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals orchideeën of broedende vogels bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p>

	<p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten aangegeven.</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2- en 3-soorten)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zeer veel zorg voorkomen dat de bodem wordt omgewoeld of platgereden. De afzetplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreepd, omdat dit leefgebied niet kan worden afgezet.</p> <p>Maaierwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de oranje gemarkeerde periode (zie natuurkalender), tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich ter plaatse geen amfibiesoorten van tabel 2 of 3 bevinden. Als tabel 2- en 3-soorten ontbreken, is er geen beperking aan de periode.</p> <p>Op plaatsen waar tabel 2- of 3-soorten worden vermoed, wordt in een strook van minimaal 5 meter vanaf de perceelrand niet gemaaid met cyclomaaiers en er wordt niet geklepeld.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel)</p>
<p>Reptielen</p>	<p>Op plaatsen waar reptielen worden vermoed, wordt niet gemaaid met cyclomaaiers en er wordt niet geklepeld.</p> <p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober – medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
<p>Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)</p>	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>Op plaatsen waar tabel 2- of 3-soorten worden vermoed, wordt niet gemaaid met cyclomaaiers en er wordt niet geklepeld.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan.</p>
<p>Planten (tabel 2 en 3 en</p>	<p>Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van juridische beschermde soorten in beginsel</p>

rode lijstsoorten)	<p>uitgevoerd buiten de periode van bloei en zaadzetting (de rode periode in de natuurkalender), met een periode daaromheen waarin de plant tot wasdom is gekomen (oranje periode).</p> <p>De groeiplaatsen van beschermde planten dienen vooraf aan de werkzaamheden te worden gemarkeerd, bijvoorbeeld gemarkeerd met linten. Hiermee dient voorkomen te worden dat de groeiplaatsen beschadigd raken door voertuigen of ander materieel.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld. In dit mitigatieplan dienen maatregelen te worden opgenomen die de gunstige staat van instandhouding van de soort kunnen waarborgen.</p>
---------------------------	--

Indicatieve natuurkalender voor beheer en onderhoud van groenvoorzieningen

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten – roep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels*												
Bevers												
Dassen												
Amfibieën (tabel 2 en 3)												
Reptielen												
Vlinders en libellen* (tabel 2 en 3)												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											
*Een mitigatieplan is noodzakelijk voor tabel 3-soorten of jaarrond beschermde nesten van broedende vogels												

De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.

5.5.3 BEHEER EN ONDERHOUD VAN WATERGANGEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> • maaien van sloot- en oeversvegetaties • baggeren van watergangen • op de kant brengen van slib en oeverbegroeiing
Let vooral op soorten	<p>Broedende vogels, beschermde vissen, beschermde amfibieën (o.a. poelkikker en kamsalamander), ringslang, waterspitsmuis, beschermde planten (o.a. orchideeën).</p> <p>Op plaatsen waar de bittervoorn (een vis) voorkomt, zijn ook zoetwatermosselen beschermd.</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en beschermde libellensoorten.</p>
Relevantie andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> • Beheer en onderhoud van overige groenvoorzieningen • Dempen van watergangen (zie ruimtelijke ontwikkeling en inrichting)
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen of knoflookpadden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>Het baggeren en maaien van sloten worden gefaseerd in tijd en ruimte en in één richting uitgevoerd, zodat er voldoende plaatsen worden overgelaten waar fauna het baggeren en maaien kan overleven.</p> <p>Werkzaamheden onder waterlijn worden niet uitgevoerd als er op de watergang ijs ligt.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld</p>

	<p>volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode. Hierbij denke men bijvoorbeeld aan nesten van ijsvogels. Uitgangspunt is dat deze nesten intact worden gelaten en niet worden verstoord, ook niet buiten het broedseizoen.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd.</p> <p>Indien werkzaamheden plaatsvinden op locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober). Deze locaties dienen met voorzichtigheid te worden geschoond en/of gemaaid. Maaien dient op plaatsen waar de waterspitsmuis voorkomt gefaseerd in tijd en ruimte te gebeuren, opdat er stukken met voldoende vegetatie blijven staan die als uitwijkplaats kunnen fungeren. Bijvoorbeeld door per maaibeurt 1/3 van de vegetatie niet te maaien. Slib wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis geloosd. Op plaatsen waar de waterspitsmuis voorkomt worden geen bestrijdingsmiddelen gebruikt.</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hollen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld.</p>
<p>Vissen (tabel 2 en 3)</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender), tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich ter plaatse geen vissoorten van tabel 2 of 3 bevinden. Als tabel 2- en 3-soorten ontbreken, is er geen beperking aan de periode, mits de watertemperatuur boven 0 ° Celsius is.</p> <p>Als tabel 2- of 3-soorten wel aanwezig zijn kunnen werkzaamheden eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden mits er op de watergang ijs ligt.</p> <p>Werkzaamheden worden alleen in de rood gemarkeerde periode uitgevoerd wanneer goed in beeld is gebracht waar de beschermde vissen zich op dat moment in groepen bevinden. Deze plekken moeten dan worden ontzien. Er wordt niet onder de waterlijn gewerkt wanneer er op de watergang ijs ligt.</p> <p>Werkzaamheden dienen gefaseerd te worden uitgevoerd in ruimte en tijd (niet alle vegetatie wegmaaien in hetzelfde seizoen, elk seizoen een ander gedeelte)</p> <p>De apparatuur waarmee werkzaamheden uitgevoerd worden moet zodanig gekozen worden dat het aantal slachtoffers zo beperkt mogelijk is.</p>

	<p>Bagger en maaisel worden op de kant door een daarvoor specifiek aangewezen persoon voortdurend gecontroleerd op aanwezige vissen en zoetwatermossels. Deze worden voorzichtig opgepakt en teruggezet in de sloot.</p> <p>Als een tabel-3 soort voorkomt, wordt voor deze soort door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld.</p>
Amfibieën (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Op dergelijk plaatsen wordt met zeer veel zorg voorkomen dat de bodem wordt omgewoeld of platgereden. De afzetplicht geldt niet voor het leefgebied van de rugstreeppad, omdat dit leefgebied niet kan worden afgezet.</p> <p>Op plaatsen waar dergelijke soorten voorkomen wordt de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Als tabel 2- en 3-soorten ontbreken, is er geen beperking aan de periode.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel)</p>
Reptielen	<p>Op plaatsen waar slangen of hagedissen voorkomen worden de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen met linten gemarkeerd.</p>
Waterspitsmuis en noordse woelmuis	<p>Locaties die bekend staan als leefgebied van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis worden met voorzichtigheid geschoond en/of gemaaid. Maaien dient op plaatsen waar de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis voorkomt gefaseerd in tijd en ruimte te gebeuren, opdat er stukken met voldoende vegetatie blijven staan die als uitwijkplaats kunnen fungeren. Bijvoorbeeld door per maaibeurt 1/3 van de vegetatie niet te maaien.</p> <p>Slib wordt niet in de leefgebieden van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis geloosd.</p> <p>Op plaatsen waar de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis voorkomt worden geen bestrijdingsmiddelen gebruikt.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan</p>

	worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan.
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Werkzaamheden worden bij groeiplaatsen van juridische beschermde soorten in beginsel uitgevoerd buiten de periode van bloei en zaadzetting (de rode periode in de natuurkalender), met een periode daaromheen waarin de plant tot wasdom is gekomen (oranje periode).</p> <p>De groeiplaatsen van beschermde planten dienen vooraf aan de werkzaamheden te worden gemarkeerd, bijvoorbeeld gemarkeerd met linten. Hiermee dient voorkomen te worden dat de groeiplaatsen beschadigd raken door voertuigen of ander materieel. Op de groeiplaatsen wordt geen slib, bagger of maaisel gestort.</p> <p>Indien de groeiplaatsen van beschermde planten niet kunnen worden gespaard, dient voor de betreffende beschermde planten van tabel 3 door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld. Dit geldt vooral voor de soort drijvend fonteinkruid. In dit mitigatieplan dienen maatregelen te worden opgenomen die de gunstige staat van instandhouding van de soort kunnen waarborgen.</p>

Indicatieve natuurkalender voor beheer en onderhoud van watergangen

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten – groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels*												
Vissen (tabel 2 of 3 *)												
Amfibieën (tabel 2 of 3*)												
Reptielen												
Bevers												
Dassen												
Waterspitsmuis *												
Noordse woelmuis *												
Vlinders en libellen * (tabel 2 en 3)												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											
* Een mitigatieplan is noodzakelijk voor tabel 3-soorten of jaarrond beschermde nesten van broedende vogels												

De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.

5.5.4 SCHILDERWERK EN BETONRENOVATIE

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het schoonmaken van masten (o.a. hogedrukreiniging) ▪ Het treffen van voorbereidingswerkzaamheden voor het schilderen ▪ Het periodiek schilderen van hoogspanningsmasten ▪ Het repareren van betonnen funderingen ▪ Het naar de masten toerijden met materialen en/of personen ▪ Gebruik van 1000m2 doek op de grond (ter voorkoming dat verfspatten in het water of op de grond vallen). · Opzuigen van verbladders rondom de masten met een bladzuiger
Let vooral op soorten	Broedende vogels op de grond en in hoogspanningsmasten, jaarrond beschermde nesten, dassenburchten, amfibieën, reptielen, beschermde planten
Relevantie andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inspectie van hoogspanningsmasten en –leidingen ▪ Incidenteel onderhoud van hoogspanningsmasten en –leidingen
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein en/of in de masten zelf juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals dassenburchten, orchideeën of broedende weidevogels bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten niet worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten en broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er voor vogels geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden. Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Voor soorten met nesten in hoogspanningsmasten geldt in risicovolle situaties en bij calamiteiten een afzonderlijke ontheffing voor 'beheer en schadebestrijding' en een afzonderlijk</p>

	<p>protocol: <i>Richtlijnen voor beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten waarin nesten aanwezig zijn (SOVON-informatierapport 2012/08)</i>. Uitgangspunt is dat deze nesten intact worden gelaten en niet worden verstoord, ook niet buiten het broedseizoen.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld.</p>
Amfibieën (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In dergelijke leefgebieden worden de werklocaties met 1000 m² doek bedekt. Er wordt een ecologisch protocol opgesteld waarin passende oplossingen zijn aangegeven, onder meer om vervuiling van het leefgebied met verfsnippers te voorkomen.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel)</p>
Reptielen	<p>Op plaatsen waar reptielen voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. Dergelijke leefgebieden worden niet met 1000 m² doek bedekt. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht, waarbij ook de vervuiling van het leefgebied met verfsnippers wordt voorkomen.</p> <p>Rijplaten worden dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober – medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen met linten gemarkeerd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde soorten worden met linten gemarkeerd en slechts</p>

rode lijstsoorten)	indien noodzakelijk betreden. Dergelijke groeiplaatsen worden niet met 100 0m ² doek bedekt. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht, waarbij ook de vervuiling van de groeiplaats met verfsnippers wordt voorkomen.
---------------------------	---

Indicatieve natuurkalender voor schilderwerk en betonrenovatie													
Soorten groep	Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Bevers		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Dassen		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Amfibieën (tabel 2 of 3)		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Reptielen		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.5.5 INSPECTIE VAN HOOGSPANNINGSMASTEN EN –LEIDINGEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> Het te voet of met een terreinvoertuig betreden van gronden buiten de openbare weg met het doel om de hoogspanningsmasten en de leidingen visueel te schouwen.
Let vooral op soorten	Broedende vogels op de grond en in hoogspanningsmasten, dassenburchten, beschermde planten
Relevantie andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> Incidenteel beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten en –leidingen
Noodzakelijk onderzoek	Er is geen voorafgaand onderzoek noodzakelijk, tenzij hieronder anders is aangegeven
Algemene voorzorg	Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.
Vogels	Bij het plannen van de inspecties wordt rekening gehouden met het broedseizoen. Verstoring van broedende of foeragerende vogels wordt tot het minimum beperkt. Aangetroffen broedgevallen en nesten dienen altijd te worden ontzien.
Zoogdieren	<p>Werkzaamheden worden zo uitgevoerd dat bewoonde dassenburchten of beverburchten niet worden verstoord. Minimaal 10 m afstand houden.</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	Bij inspecties worden groeiplaatsen van beschermde planten in het groeiseizoen (zie natuurkalender) in beginsel alleen te voet betreden en alleen indien noodzakelijk.

Indicatieve natuurkalender voor inspectie van hoogspanningsmasten en –leidingen

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels												
Dassen												
Bevers												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											

De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.

5.6 RUIMTELIJKE ONTWIKKELING EN INRICHTING

5.6.1 DIVERS BODEMKUNDIG ONDERZOEK

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<p>Het te voet en/of terreinvoertuig met materieel en/of personen betreden van een stuk grond ten behoeve van diverse onderzoeken in de bodem. Dit betreft in elk geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het uitvoeren van sonderingen in de bodem ▪ Bodemfysisch en cultuurtechnisch onderzoek ▪ Bodemchemisch onderzoek ▪ Milieukundig bodemonderzoek ▪ Archeologisch onderzoek ▪ Het plaatsen en controleren van peilbuizen. <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten, dassen, beschermde amfibieën (o.a. knoflookpadden, poelkikkers).</p> <p>In natuurgebieden ook: beschermde plantensoorten en reptielen.</p> <p>Als met lampen wordt gewerkt: ook vleermuizen</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inspectie van hoogspanningsmasten en –leidingen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p>

	<p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels (met name weidevogels) op of rond de hoogspanningsmasten of –leidingen bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond de hoogspanningsmasten of –leidingen bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oever) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2- en 3-soorten)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake</p>

	<p>kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreep padden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieënwerend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober t/m maart) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor divers bodemkundig onderzoek													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën													
Reptielen													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.2 ROOIEN VAN BOMEN EN STRUIKEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het hun geheel rooien van bomen of struiken (om bijvoorbeeld bos te veranderen in een grazige vegetatie) ▪ Het frezen of verwijderen van stobben ▪ Het wegslepen van bomen en takken ▪ Het versnipperen van takken en kleine bomen <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
Relevante andere werkprotocollen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken
Let vooral op soorten	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde vogelnesten, boombewonende vleermuizen (naast verblijfplaatsen ook foerageergebieden en vliegroutes), dassenburchten, amfibieën, reptielen en, beschermde planten en rode lijst-soorten.</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en beschermde libellensoorten.</p>
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p>

	<p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' worden in beginsel niet weggehaald en niet beschadigd. Als de kans bestaat dat een nest uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' wordt vernietigd, wordt de in paragraaf 5.4 en bijlage 3 (protocol jaarrond beschermd nesten) voorgeschreven werkwijze gevolgd. De werkwijze wordt door een ter zake kundige in een mitigatieplan vastgelegd.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>In alle gevallen dient de werkstrook te worden onderzocht op het voorkomen van kraam-, paar-, of winterverblijven van vleermuizen. Indien dergelijke verblijven aanwezig zijn, wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Ook aantasting van foerageergebieden en vliegroutes van vleermuizen wordt vermeden. De wijze waarop wordt uitgewerkt in het ecologisch protocol. Waar schade onvermijdelijk is, wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan en wordt bovendien een ontheffing aangevraagd. Uitvoering van de werkzaamheden in de oranje gemarkeerde periode heeft de voorkeur, maar dient in het mitigatieplan nader te worden gespecificeerd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oever) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Bewoonde nesten van eekhoorns en nestholten van boommarters worden in beginsel gespaard en alleen beschadigd of vernietigd als dit voor de werkzaamheden onvermijdelijk is en slechts nadat een ecologisch ter zake kundige heeft vastgesteld dat</p>

	<p>er in de omgeving voldoende alternatieve nestgelegenheid is. Eekhoornnesten resp. holten van boommarters worden nooit tijdens de voortplantingsperiode van de dieren vernietigd of beschadigd (eekhoorns: begin februari t/m eind augustus; boommarters: begin maart t/m eind augustus).</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hopen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
Amfibieën (tabel 2 en 3)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p>
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan. In deze gevallen wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het rooien van bomen en struiken													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soortgroep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels *													
Vleermuizen *													
Dassen													
Bevers													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis*													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Vlinders en libellen * (tabel 2 en 3)													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)													
	1° voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2° voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan is noodzakelijk (bij broedende vogels alleen voor jaarrond beschermde nesten)													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.3 INCIDENTEEL BEHEER EN ONDERHOUD VAN HOOGSPANNINGSMASTEN EN – LEIDINGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het repareren of vervangen van onderdelen van hoogspanningsmasten of –leidingen ▪ Het aanbrengen van markeringen aan masten en draden ▪ Het verwijderen van nesten in risicovolle situaties ▪ Het aanbrengen van kunstnesten en broedplateaus ▪ Het aanbrengen van middelen om nestbouw op risicovolle plaatsen te voorkomen ▪ Het naar de masten toerijden met materialen en of personen <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels op de grond en in hoogspanningsmasten, jaarrond beschermde nesten (o.a. zwarte kraai, ooievaar, visarend), dassenburchten, reptielen, beschermde planten</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inspectie van hoogspanningsmasten en –leidingen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein en/of in de masten zelf juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals dassenburchten, orchideeën of broedende weidevogels bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet, tenzij het jaarrond beschermde nesten betreft (zie hieronder).</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels en geen jaarrond beschermde nesten op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p>

	<p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Jaarrond beschermde nesten in hoogspanningsmasten worden intact gelaten en niet verstoord, ook niet buiten het broedseizoen. Voor soorten met nesten in hoogspanningsmasten die een acuut gevaar opleveren geldt echter een afzonderlijke ontheffing voor 'beheer en schadebestrijding' en een afzonderlijk protocol: <i>Richtlijnen voor beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten waarin nesten aanwezig zijn (SOVON-informatierapport 2012/08)</i>. Eventueel kunnen hangende takken buiten het broedseizoen preventief worden gesnoeid.</p> <p>Het aanbrengen van preventieve maatregelen met betrekking tot nestbouw op risicovolle locaties is toegestaan, mits broedende vogels op dat moment ontbreken.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan te worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p>
<p>Reptielen</p>	<p>Op plaatsen waar ringslangen voorkomen worden de werkomgeving van die dag dagelijks gecontroleerd op aanwezige dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Op plaatsen waar adder en/of gladde slang voorkomen, worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te</p>

	<p>beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (oktober –half april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen met linten gemarkeerd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor incidenteel beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten en –leidingen												
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels												
Bevers												
Dassen												
Amfibieën (tabel 2 en 3)												
Reptielen												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.												

5.6.4 BOUWEN OF AANPASSEN VAN HOOGSPANNINGSMASTEN EN –LEIDINGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanvoer van materialen en of personen ▪ Het slaan van heipalen ▪ Aanbrengen van damwandkuipen ▪ Aanbrengen van fundamente ▪ Inzet van kranen ▪ Montage van de bovendelen ▪ Aanbrengen en afspannen van de lijnen <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten, dassenburchten, amfibieën en reptielen. Beschermde planten.</p> <p>Indien in het water wordt gewerkt: juridisch beschermde vissen, zoals kleine modderkruiper en bittervoorn</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en libellen.</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rooien van bomen en struiken ▪ Bemalingen ▪ Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p>

	<p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels in het terrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' worden in beginsel niet weggehaald en niet beschadigd. Als de kans bestaat dat een nest uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' wordt vernietigd, wordt de in paragraaf 5.4 voorgeschreven werkwijze gevolgd. De werkwijze wordt door een ter zake kundige in een mitigatieplan vastgelegd.</p> <p>Het aanbrengen van preventieve maatregelen met betrekking tot nestbouw op risicovolle locaties is toegestaan, mits broedende vogels op dat moment ontbreken.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>In alle gevallen dient de werkstrook te worden onderzocht op het voorkomen van kraam-, paar-, of winterverblijven van vleermuizen. Indien dergelijke verblijven aanwezig zijn, wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Ook aantasting van foerageergebieden en vliegroutes van vleermuizen wordt vermeden. De wijze waarop wordt uitgewerkt in het ecologisch protocol Waar schade onvermijdelijk is, wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan en wordt bovendien een ontheffing aangevraagd. Uitvoering van de werkzaamheden in de oranje gemarkeerde periode heeft de voorkeur, maar dient in het mitigatieplan nader te worden gespecificeerd.</p> <p>Als uit het vooronderzoek is gebleken dat de directe omgeving van de hoogspanningsmasten door vleermuizen worden gebruikt, worden de werkzaamheden in beginsel geheel bij daglicht uitgevoerd, om verstoring van vleermuizen te voorkomen.</p> <p>Als er zwaarwegende redenen zijn om 's nachts of in de schemering te werken, dan dient de lichtbron te worden voorzien van een afschermd kap. Deze kap dient te voorkomen dat het licht uitstraalt naar de omgeving en daarmee verstoring van het leefgebied van vleermuizen veroorzaakt. Deze maatregel is niet nodig gedurende maanden november t/m februari, als de vleermuizen zich in rust in hun winterverblijven bevinden.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden zo te worden uitgevoerd dat deze de dassen en bevers niet verstoren. Er wordt minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden. Deze afstand wordt met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het</p>

	<p>ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Bewoonde nesten van eekhoorns en nestholten van boommarters worden in beginsel gespaard en alleen beschadigd of vernietigd als dit voor de werkzaamheden onvermijdelijk is en slechts nadat een ecologisch ter zake kundige heeft vastgesteld dat er in de omgeving voldoende alternatieve nestgelegenheid is. Eekhoornnesten resp. holten van boommarters worden nooit tijdens de voortplantingsperiode van de dieren vernietigd of beschadigd (eekhoorns: begin februari t/m eind augustus; boommarters: begin maart t/m eind augustus).</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hopen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieënwerend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
<p>Reptielen</p>	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p>

	<p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Vissen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Werkzaamheden worden op plaatsen waar zich tabel 2- of 3-soorten bevinden in beginsel uitgevoerd in de groen gemarkeerde perioden (zie natuurkalender).</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden mits er op de watergang geen ijs ligt.</p> <p>Werkzaamheden worden alleen in de rood gemarkeerde periode uitgevoerd wanneer goed in beeld is gebracht waar de vissen zich op dat moment in groepen bevinden. Deze plekken moeten dan worden ontzien.</p> <p>Als een tabel-3 soort voorkomt, wordt voor deze soort door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld.</p> <p>Indien bij de werkzaamheden niet aan bovenstaande eisen kan worden voldaan, is een ontheffing noodzakelijk.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan. In deze gevallen wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en –leidingen													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels*													
Vleermuizen*													
Beschermde planten*													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Vissen (tabel 2 en 3)													
Vlinders en libellen * (tabel 2 en 3)													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.5 AANLEGGEN VAN (TIJDELIJKE) TOEGANGSWEGEN, WERKSTROKEN EN ZANDBANEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanbrengen van rijplaten ▪ Aanbrengen van draglineschotten ▪ Afgraven bovengrond en tijdelijk in depot zetten van de bovengrond ▪ Aanbrengen van een zandbaan ▪ Aanbrengen van (half)verharding ▪ Verwijderen zandbaan (afvoeren zand) en terugstorten bovengrond <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten, dassenburchten, amfibieën (o.a. rugstreeppadden), reptielen (slangen en hagedissen), beschermde planten en rode lijstsoorten.</p> <p>In natuurgebieden kan ook sprake zijn van beschermde vlinders en libellen.</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en –leidingen ▪ Bemalingen ▪ Verwijderen van zandlichamen en gronddepots <p>Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting moet worden verwijderd:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rooien van bomen en struiken <p>Indien voor de aanleg sloten worden gepasseerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dempen van watergangen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijstsoorten bevinden, zoals broedende vogels, rugstreeppadden of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijstsoorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p>

	<p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Gronddepots mogen niet worden afgegraven als zich daarin broedende vogels bevinden, bijvoorbeeld oeverzwaluwen. Als men dit wil voorkomen, kan men voorafgaande aan het broedseizoen het gehele gronddepot afdekken met een stevig (landbouw)zeil.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Groepen edelherten, damherten of wilde zwijnen worden met rust gelaten. In dekking aangetroffen kalveren laat men liggen (niet aanraken!). Indien nodig en mogelijk wordt het werk ter plaatse tijdelijk gestaakt tot de dieren uit zichzelf zijn vertrokken (men kan wellicht tijdelijk elders verder werken).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hollen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden</p>

	aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.
Amfibieën (tabel 2 en 3)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode (oktober t/m maart) ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; • Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieën-werend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebouwd tot een mitigatieplan. In deze gevallen wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen													
Periode	Jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels*													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Vlinders en libellen (tabel 2 en 3)													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.6 GESTUURDE BORINGEN

Handelingen die onder deze gedragscode vallen	<p>Het inrichten en gebruiken van een locatie voor gestuurde boringen (in- en uitrede)</p> <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
Relevantie andere werkprotocollen	<p>Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting verwijderd moet worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken <p>Indien bemalen moet worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bemalingen
Noodzakelijk onderzoek	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals broedende vogels, rugstreppadden of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
Algemene voorzorg	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
Vogels	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperioden.</p> <p>Gronddepots mogen niet worden afgegraven als zich daarin broedende vogels bevinden, bijvoorbeeld oeverzwaluwen. Als men dit wil voorkomen, kan men voorafgaande aan het</p>

	<p>broedseizoen het gehele gronddepot afdekken met een stevig (landbouw)zeil.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oever) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hopen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkkerrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkkerrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt;

	- Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieënwerend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
Reptielen	Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen. Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd. In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.

Indicatieve natuurkalender voor het werken met gestuurde boringen

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels												
Bevers												
Dassen												
Waterspitsmuis *												
Noordse woelmuis *												
Amfibieën (tabel 2 en 3)												
Reptielen												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn												

De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.

5.6.7 HET OPRICHTEN VAN (TIJDELIJKE) BOUWWERKEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het oprichten van een al dan niet tijdelijk bouwwerk, zoals een tijdelijk juk of een permanent transformatorstation ▪ Het bouwrijp maken van de ondergrond ▪ Het aanbrengen van funderingen <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten, vleermuizen, beschermde planten, rugstreeppadden, dassenburchten</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rooien van bomen en struiken ▪ Bemalingen ▪ Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals broedende vogels, rugstreeppadden of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p>

	<p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperioden.</p> <p>Gronddepots mogen niet worden afgegraven als zich daarin broedende vogels bevinden, bijvoorbeeld oeverzwaluwen. Als men dit wil voorkomen, kan men voorafgaande aan het broedseizoen het gehele gronddepot afdekken met een stevig (landbouw)zeil.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>In alle gevallen dient de werkstrook te worden onderzocht op het voorkomen van kraam-, paar-, of winterverblijven van vleermuizen. Indien dergelijke verblijven aanwezig zijn, wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Ook aantasting van foerageergebieden en vliegroutes van vleermuizen wordt vermeden. De wijze waarop wordt uitgewerkt in het ecologisch protocol Waar schade onvermijdelijk is, wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan en wordt bovendien een ontheffing aangevraagd. Uitvoering van de werkzaamheden in de oranje gemarkeerde periode heeft de voorkeur, maar dient in het mitigatieplan nader te worden gespecificeerd.</p> <p>Als uit het vooronderzoek is gebleken dat de directe omgeving van de hoogspanningsmasten door vleermuizen worden gebruikt, worden de werkzaamheden in beginsel geheel bij daglicht uitgevoerd, om verstoring van vleermuizen te voorkomen.</p> <p>Als er zwaarwegende redenen zijn om 's nachts of in de schemering te werken, dan dient de lichtbron te worden voorzien van een afschermd kap. Deze kap dient te voorkomen dat het licht uitstraalt naar de omgeving en daarmee verstoring van het leefgebied van vleermuizen veroorzaakt. Deze maatregel is niet nodig gedurende maanden november t/m februari, als de vleermuizen zich in rust in hun winterverblijven bevinden.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het</p>

	<p>ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oever) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieënwerend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
<p>Reptielen</p>	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober – medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
<p>Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)</p>	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het oprichten van (tijdelijke) bouwwerken													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels													
Dassen													
Bevers													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.8 KABELS AANLEGGEN IN OPEN ONTGRAVINGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het graven van kabelsleuven ▪ Het in depot zetten van de vrijgekomen grond ▪ Het aanbrengen van kabels in de grond ▪ Het dichten van de sleuven <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, beschermde planten, dassen(burchten), rugstreep padden, overige beschermde amfibieën, adders en ringslangen.</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<p>Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting moet worden verwijderd:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken <p>Indien bemalen moet worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bemalingen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals broedende vogels, rugstreep padden of knoflook padden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of</p>

	<p>rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Gronddepots mogen niet worden afgegraven als zich daarin broedende vogels bevinden, bijvoorbeeld oeverzwaluwen. Als men dit wil voorkomen, kan men voorafgaande aan het broedseizoen het gehele gronddepot afdekken met een stevig (landbouw)zeil.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hollen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
Amfibieën (tabel 2 en 3)	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat,</p>

	<p>dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreep padden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieën-werend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen met linten gemarkeerd.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan. In deze gevallen wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het aanleggen van kabels in open ontgraving													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels*													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Vlinders en libellen (tabel 2 en 3)													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.9 DEMPEN VAN WATERGANGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geheel of gedeeltelijk dempen van watergangen, inclusief oeverzone ▪ Afdammen van watergangen ▪ Leegpompen van watergangen <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Vissen (o.a. kleine en grote modderkruiper, bittervoorn), poelkikkers, ringslangen, waterspitsmuis, broedende vogels, beschermde planten waaronder orchideeën, (ook: algemene vissen, amfibieën, insecten).</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rooien van bomen en struiken ▪ Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals vleermuizen of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Het afdammen, dempen of leegpompen van watergangen wordt op plaatsen waar tabel 2- en tabel 3-soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode van amfibieën en vissen.</p> <p>Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven zodat aanwezige vissen en amfibieën kunnen ontsnappen. Wanneer dit niet mogelijk is dan worden de vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders in een geschikt biotoop uitgezet. Bij het leegpompen van een watergang worden overige vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders uitgezet.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p>

	<p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode. Hierbij denke men bijvoorbeeld aan nesten van ijsvogels en oeverzwaluwen. Uitgangspunt is dat deze nesten intact worden gelaten en niet worden verstoord, ook niet buiten het broedseizoen.</p>
Zoogdieren	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten. De werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
Vissen (tabel 2 en 3)	<p>Slootdempingen worden in beginsel uitgevoerd in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender), tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich ter plaatse geen vissoorten van tabel 2 of 3 bevinden. Als tabel 2- en 3-soorten ontbreken, is er geen beperking aan de periode, mits er op de watergang ijs ligt (algemene zorgplicht).</p> <p>Als tabel 2- of 3-soorten wel aanwezig zijn kunnen werkzaamheden eveneens worden</p>

	<p>uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden mits er op de watergang geen ijs ligt.</p> <p>Werkzaamheden worden alleen in de rood gemarkeerde periode uitgevoerd wanneer goed in beeld is gebracht waar de vissen zich op dat moment in groepen bevinden. Deze plekken moeten dan worden ontzien. Er wordt niet onder de waterlijn gewerkt wanneer er op de watergang ijs ligt.</p> <p>Dempingen dienen te worden uitgevoerd in de richting van open water, zodat vissen kunnen ontsnappen. Als vissen door de werkzaamheden dreigen te worden ingesloten, dienen de aanwezige vissen in een te dempen watergang op de volgende wijze worden weggevangen: de gevangen exemplaren worden <u>direct</u> overgezet in een andere watergang, in een <u>geschikt</u> biotoop, en in <u>hetzelfde</u> watersysteem waar de vissen gevangen zijn.</p> <p>De apparatuur waarmee werkzaamheden uitgevoerd worden moet zodanig gekozen worden dat het aantal slachtoffers zo beperkt mogelijk is.</p> <p>Als een tabel-3 soort voorkomt, wordt voor deze soort door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld.</p> <p>Indien bij de werkzaamheden niet aan bovenstaande eisen kan worden voldaan, is een ontheffing noodzakelijk.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Slotdempingen worden in beginsel uitgevoerd in de groen gemarkeerde perioden (zie natuurkalender), tenzij uit voorafgaand onderzoek is gebleken dat zich ter plaatse geen amfibieën van tabel 2 of 3 bevinden. Als tabel 2- en 3-soorten ontbreken, is er geen beperking aan de periode, tenzij er op de watergang ijs ligt (algemene zorgplicht).</p> <p>Als tabel 2- of 3-soorten wel aanwezig zijn kunnen werkzaamheden eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden mits er op de watergang geen ijs ligt.</p> <p>Op plaatsen waar tabel 2- of 3-soorten voorkomen worden werkzaamheden niet in de rood gemarkeerde periode uitgevoerd .</p> <p>Dempingen dienen te worden uitgevoerd in de richting van open water, zodat aanwezige amfibieën kunnen ontsnappen. Als amfibieën door de werkzaamheden dreigen te worden ingesloten, dienen de aanwezige dieren in een te dempen watergang op de volgende wijze worden weggevangen: de gevangen exemplaren worden <u>direct</u> overgezet in een andere watergang, in een <u>geschikt</u> biotoop, en in <u>hetzelfde</u> watersysteem waar de dieren zijn gevangen.</p> <p>Als geen geschikt open water beschikbaar is, moet voorafgaand aan het dempen in de directe omgeving tijdig nieuw geschikt water worden gemaakt. Dit nieuwe water moet functioneren voor een vergelijkbaar aantal amfibieën zoals die aanwezig waren voor het dempen. Indien slechts een gering aantal individuen van de betreffende soort wordt aangetroffen, en de soort komt in grote aantallen voor in de directe omgeving, kan worden volstaan met kwaliteitsverbetering van bestaande wateren.</p> <p>Als een tabel-3 soort voorkomt, wordt voor deze soort door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld.</p> <p>Indien bij de werkzaamheden niet aan bovenstaande eisen kan worden voldaan, is een ontheffing noodzakelijk.</p>

Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen. Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober – medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Vlinders en libellen (tabel 2- en 3-soorten)	<p>Voor situaties waar beschermde vlinders of libellen van tabel 2 of 3 voorkomen wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een ecologisch protocol opgesteld waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen.</p> <p>In het geval het een tabel-3 soort betreft en als schade redelijkerwijs niet geheel kan worden uitgesloten wordt het ecologisch protocol door een ter zake kundige uitgebreid tot een mitigatieplan. In deze gevallen wordt altijd een ontheffing aangevraagd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het dempen van watergangen

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Beschermde planten *												
Vogels												
Bevers												
Dassen												
Waterspitsmuis *												
Noordse woelmuis *												
Vissen (tabel 2 of 3 *)												
Amfibieën (tabel 2 of 3*)												
Reptielen												
Vlinders en libellen (Tabel 2 en 3*)												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											
* Een mitigatieplan is noodzakelijk voor tabel 3-soorten of jaarrond beschermde nesten van broedende vogels												
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.												

5.6.10 HET GRAVEN VAN WATERGANGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het graven of herprofilen van een watergang <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten, beschermde planten, rugstreppadden, dassenburchten, beverburchten</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rooien van bomen en struiken ▪ Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen ▪ Bemalingen ▪ Verwijderen van zandlichamen en gronddepots
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals broedende vogels, rugstreppadden of knoflookpadden bevinden. Ook wordt onderzocht of er sprake is van jaarrond beschermde nesten (zie paragraaf 5.4).</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde</p>

	<p>broedperioden.</p> <p>Nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' (zie bijlage 3) worden behandeld volgens de regels van paragraaf 5.4 van deze gedragscode.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hopen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar

	<p>zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieën-werend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.</p>
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>Broedhopen van de ringslang worden met linten gemarkeerd en niet beschadigd.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het graven van watergangen													
Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en vogels wel aanwezig:													
Vogels													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.11 BEMALINGEN

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bronbemaling Horizontale en verticale bronbemaling (drooghouden bouwput) ▪ Diepdrainage + vacuümpomp ▪ Retourbemaling ▪ Open bemaling <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Beschermde plantensoorten, broedende vogels, dassen(burchten), ringslang waterspitsmuis.</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en –leidingen ▪ Gestuurde boringen ▪ Kabels aanleggen in open ontgravingen
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de bemaling wordt via een bemalingsplan het invloedsgebied van de bemaling bepaald (o.a. in relatie tot vegetatie: zie planten)</p> <p>Voorafgaand aan de werkzaamheden worden de aanwezige soorten geïnventariseerd in het invloedsgebied van de bemaling. Onderdeel van het onderzoek door het deskundige bureau is tevens het vaststellen of sprake is van aantasting van de gunstige staat van instandhouding en of een andere, meer bevredigende oplossing mogelijk is.</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Bronbemalingen worden in beginsel aangebracht buiten het broedseizoen.</p> <p>Tegen het bemalen zelf tijdens het broedseizoen is vanuit de Flora- en faunawet geen bezwaar. Onderhouds- en inspectiewerkzaamheden worden tijdens het broedseizoen geminimaliseerd.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode</p>

	<p>(dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht. De leefgebieden (oevers) worden intact gelaten. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of holen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieën-werend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
<p>Reptielen</p>	<p>Broedhopen van de ringslang worden bij de werkzaamheden m.b.t. de bemaling volledig ontzien.</p>
<p>Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)</p>	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een</p>

	ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd. Hetzelfde geldt als de groeiplaats door de bemaling verloren dreigt te gaan (in het geval van droogtegevoelige planten).
--	--

Indicatieve natuurkalender voor bemaling													
Periode	Jan	Feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	
Soorten groep													
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig													
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:													
Vogels													
Bevers													
Dassen													
Waterspitsmuis *													
Noordse woelmuis *													
Amfibieën (tabel 2 en 3)													
Reptielen													
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *													
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig												
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')												
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')												
* Een mitigatieplan is noodzakelijk voor tabel 3-soorten of jaarrond beschermde nesten van broedende vogels													
De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.													

5.6.12 VERWIJDEREN VAN ZANDLICHAMEN EN GRONDDEPOTS

<p>Handelingen die onder deze gedragscode vallen</p>	<p>Afgraven van zandlichamen en gronddepots</p> <p>Met het voorliggende protocol worden de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet in beginsel niet overtreden. Mocht een overtreding evenwel niet zijn te vermijden, dan dient voor tabel 3-soorten en vogels altijd een ontheffing te worden aangevraagd.</p>
<p>Let vooral op soorten</p>	<p>Broedende vogels, jaarrond beschermde nesten van o.a. oeverzwaluwen, beschermde planten, rugstreepad.</p>
<p>Relevantie andere werkprotocollen</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bouwen of aanpassen van hoogspanningsmasten en –leidingen ▪ Aanleggen van (tijdelijke) toegangswegen, werkstroken en zandbanen ▪ Dempen van watergangen ▪ Het graven van watergangen <p>Indien voor het uitvoeren van de werkzaamheden beplanting moet worden verwijderd:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beheer en onderhoud van bomen en struiken op de belemmerde stroken
<p>Noodzakelijk onderzoek</p>	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden wordt volgens de richtlijnen van paragraaf 4.4. (ecologisch onderzoek) onderzocht of zich op of rond het werkterrein juridisch beschermde en/of rode lijst-soorten bevinden, zoals rugstreepvaders of broedende vogels bevinden.</p> <p>Als geen tabel 2- of 3-soorten en geen broedende vogels of jaarrond beschermde nesten worden aangetroffen zijn daarvoor geen extra maatregelen nodig.</p>
<p>Algemene voorzorg</p>	<p>Voor tabel 2- en 3-soorten of broedende vogels en voor rode lijst-soorten wordt voorafgaand aan de werkzaamheden een ecologisch protocol opgesteld.</p> <p>Bij het bereiken en betreden van het terrein wordt uitsluitend met lage snelheid gereden. Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen wordt voorkomen.</p> <p>In natuurgebieden wordt uitsluitend gewerkt op basis van de aanwijzingen van de natuurbeherende instantie. Deze aanwijzingen worden vastgelegd en uitgewerkt in het ecologisch protocol.</p>
<p>Vogels</p>	<p>Werkzaamheden worden in beginsel gepland in een groen gemarkeerde periode (zie natuurkalender). In die situatie zijn er geen aanvullende voorwaarden vanuit de Flora- en faunawet.</p> <p>Werkzaamheden kunnen eveneens worden uitgevoerd in de oranje gemarkeerde maanden als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p> <p>Werkzaamheden worden in beginsel niet uitgevoerd tijdens de rood gemarkeerde periode en uitsluitend als na vooronderzoek is gebleken dat zich geen broedende vogels op of rond het werkterrein bevinden.</p>

	<p>Aangetroffen broedgevallen dienen altijd te worden ontzien, ook buiten de genoemde broedperiode.</p> <p>Gronddepots mogen niet worden afgegraven als zich daarin broedende vogels bevinden, bijvoorbeeld oeverzwaluwen. Als men dit wil voorkomen, kan men voorafgaande aan het broedseizoen het gehele gronddepot afdekken met een stevig (landbouw)zeil.</p> <p>Voor nesten uit de categorie 'jaarrond beschermde nesten' wordt de in paragraaf 5.4 voorgeschreven werkwijze gevolgd. Dit betreft onder meer de nestholten van oeverzwaluwen.</p>
<p>Zoogdieren</p>	<p>Indien de werkzaamheden plaatsvinden in de (directe omgeving van) leefgebieden van zoogdieren die zijn opgenomen in tabel 2 of 3 van de Flora- en faunawet, dan wordt in overleg met een ecologisch ter zake kundige een passende oplossing gezocht. Deze oplossing wordt in het ecologisch protocol vastgelegd.</p> <p>Indien werkzaamheden in de nabijheid plaatsvinden van een bewoonde dassenburcht of beverburcht, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de kraamperiode (dassen: december – eind juni, bevers: begin mei t/m eind augustus). Kortdurende werkzaamheden zijn in die periode toegestaan, mits de verstoring wordt geminimaliseerd. Bovendien wordt bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd minimaal een afstand van 50 meter afstand tot de burcht aangehouden, daarbuiten wordt minimaal een afstand van 10 m aangehouden. Alleen in zeer dringende omstandigheden is <i>buiten de kraamtijd</i> een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Deze aan te houden afstanden worden met linten gemarkeerd. De passende werkwijze wordt in het ecologisch protocol uitgewerkt.</p> <p>Indien werkzaamheden plaatsvinden op locaties die leefgebied vormen van de waterspitsmuis en/of noordse woelmuis, dienen de werkzaamheden te worden uitgevoerd buiten de voortplantingsperiode (begin april t/m eind oktober).</p> <p>Indien ondanks alle voorzorgsmaatregelen schade aan tabel 3-soorten, hun nesten of hollen en/of hun leefgebied onvermijdelijk is, dient altijd een ontheffing worden aangevraagd en door een ter zake kundige een mitigatieplan worden opgesteld.</p>
<p>Amfibieën (tabel 2 en 3)</p>	<p>Plaatsen waar beschermde amfibieën van tabel 2 of 3 voorkomen worden met linten gemarkeerd en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Houtwallen, boomstronken en bladhopen worden in de winterperiode ontzien i.v.m. overwinterende amfibieën (ook als algemene voorzorgsmaatregel).</p> <p>Als sprake is van werkzaamheden in het leefgebied van de rugstreeppad (waarvan het leefgebied niet met linten is af te zetten), is uitgangspunt dat deze zo worden uitgevoerd dat deze soort er geen wezenlijke invloed van ondervindt. Als leefgebied verloren gaat, dan wordt altijd tijdig een ontheffing te aangevraagd. Een door een</p>

	<p>ecologisch ter zake kundige opgesteld mitigatieplan is daarbij noodzakelijk.</p> <p>Om te voorkomen dat rugstreeppadden zich tijdens de werkzaamheden op het werkterrein vestigen, kunnen de volgende maatregelen worden getroffen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wanneer zich tijdens de werkzaamheden waterplassen vormen op het werkterrein, dienen deze zo snel mogelijk te worden gedempt; - Indien het voorgaande niet mogelijk is dan dienen de delen van het werkterrein waar zich waterplassen hebben gevormd gemarkeerd te worden met een amfibieën-werend scherm. Dieren die zich op het werkterrein bevinden moeten worden gevangen en verplaatst naar een geschikt en veilig habitat.
Reptielen	<p>Op plaatsen waar adders of gladde slangen voorkomen worden gronddepot en rijplaten dagelijks gecontroleerd op rustende dieren. Deze worden verdreven zonder de dieren te beschadigen.</p> <p>In het winterseizoen (eind oktober –medio april) worden, op plaatsen waar reptielen voorkomen, wortelkluiten gespaard en bladhopen gemarkeerd.</p>
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten)	<p>Groeiplaatsen van juridische beschermde en/of rode lijst-soorten worden met linten gemarkeerd, niet aangetast en slechts indien noodzakelijk betreden. In het kader van het ecologisch protocol wordt een passende oplossing gezocht.</p> <p>Voor beschadiging van planten of groeiplaatsen van een tabel-3 soort wordt altijd door een ter zake kundige een mitigatieplan opgesteld en een ontheffing aangevraagd.</p>

Indicatieve natuurkalender voor het verwijderen van zandlichamen en gronddepots

Periode	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Soorten groep												
Geen tabel 2- en tabel 3-soorten aanwezig												
Tabel 2- en tabel 3-soorten en/of vogels wel aanwezig:												
Vogels*												
Bevers												
Dassen												
Waterspitsmuis *												
Noordse woelmuis *												
Amfibieën (tabel 2 en 3)												
Reptielen												
Planten (tabel 2 en 3 en rode lijstsoorten) *												
	1 ^e voorkeur, geen nadere maatregelen nodig											
	2 ^e voorkeur, werkzaamheden mogen uitgevoerd met extra voorzorgsmaatregelen ('ja, mits')											
	activiteit bij voorkeur niet uitvoeren ('nee, tenzij')											

* Een mitigatieplan kan noodzakelijk zijn

De natuurkalender dient steeds te worden gelezen in combinatie met de bovenstaande tekst in dit werkprotocol.

Bijlage 1 Begrippenlijst

Algemene voorzorg	Algemene preventieve maatregelen die voortkomen uit verantwoord handelen ten aanzien van planten en dieren. Zie ook artikel 2 van de Flora- en faunawet en par. 2.2. van dit document.
Tabel 1-soorten	Juridisch beschermde soorten, meestal vrij algemeen voorkomend. Zie par. 2.3 van dit document.
Tabel 2-soorten	Juridisch beschermde soorten, meestal vrij zeldzaam voorkomend. Zie par. 2.3 van dit document.
Tabel 3-soorten	Juridisch beschermde soorten, meestal zeldzaam en bedreigd. Een deel daarvan is ook beschermd op grond van Europese richtlijnen. Zie par. 2.3 van dit document.
Habitatrichtlijnsoorten	Soorten die genoemd zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn van de Europese Unie. Voor zover deze soorten in Nederland voorkomen zijn deze soorten tevens aangewezen als tabel 3-soorten.
AMvB-soorten	Soorten die genoemd zijn in Bijlage 1 van de AMvB artikel 75 van de Flora- en faunawet. Het gaat om zeer zeldzame en vaak ernstig bedreigde soorten die de overheid in aanvulling op de Bijlage-IV soorten voor Nederland wil behouden.
Rode lijst-soorten	Soorten die genoemd worden op een van de 'rode lijsten' van het Ministerie van EZ vanwege hun status 'zeldzaam' en/of 'bedreigd'. Een deel van deze soorten valt niet onder de bescherming van de Flora- en faunawet.
Jaarrond beschermde nesten	Nesten van vogels, zoals genoemd in de circulaire 'Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep' van de Dienst Regelingen van het Ministerie van EZ. Het betreft ongeveer 80 soorten. De nesten zijn het hele jaar door beschermd, echter niet in gelijke mate. Zie ook par. 5.3 en bijlage 3 van dit document.
Werkprotocol	Voorgescreven werkwijze voor diverse handelingen, zoals beschreven in hoofdstuk 5 van deze gedragscode
Ecologisch protocol	Voor het uitvoerend personeel bedoelde instructie per project, gebaseerd op de maatregelen en de voorzorg die moeten worden genomen vanwege de tabel 2- en 3-soorten die ter plaatse voorkomen. Een ecologisch protocol geeft bijvoorbeeld aan wáár beschermde rietorchissen zijn aangetroffen, dat deze met een lint moeten worden gemarkeerd en dat het personeel moet worden geïnstrueerd dit terreindeel niet te betreden. De omvang is ongeveer 1 A4.
Kick-off meeting	Interne instructiebijeenkomst bij de start van een project
Toolbox meeting	Tussentijdse instructie- en evaluatiebijeenkomst, niet projectgebonden
Belemmerde strook	De strook grond waar TenneT TSO het recht heeft maatregelen te nemen
Ter zake kundige	Een ecologisch onderlegd persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van de soortspecifieke ecologie. Zie ook par. 4.4. van deze gedragscode
Ontheffing	Een ontheffing in de zin van artikel 75 van de Flora- en faunawet.

Bijlage 2 Beschermde soorten (voor zover relevant voor TenneT TSO)

In onderstaande tabellen zijn de beschermde uit tabel 2 en 3 van de Flora- en faunawet opgenomen waarop de gedragscode voor TenneT TSO van toepassing is. Dit betreft alle soorten uit deze tabellen, met uitzondering van de soorten die:

- uitsluitend voorkomen in de kustwateren of in het Waddengebied (deze gebieden liggen namelijk buiten het werkterrein van TenneT TSO);
- verdwenen zijn uit Nederland (voor dagvlinders betreft dit dagvlinders die als standvlinder zijn verdwenen uit Nederland).

Relevante soorten uit Flora- en faunawet Tabel 2		
Soortgroep	Soort	
Zoogdieren	damhert	grote bosmuis
	edelhert	steenmarter
	eekhoorn	wild zwijn
Reptielen en amfibieën	alpenwatersalamander	
	levendbarende hagedis	
Vissen	beekdonderpad	rivierdonderpad
	kleine modderkruiper	witvingrondel
	meerval	
Planten	aapjesorchis	pijscheefkelk
	beenbreek	poppenorchis
	bergklokje	prachtklokje
	bergnachtorchis	purperorchis
	bijenorchis	rapunzelklokje
	blaasvaren	rechte driehoeksvaren
	blauwe zeedistel	rietorchis
	bleek bosvogeltje	ronde zonnedauw
	bokkenorchis	ruig klokje
	brede orchis	schubvaren
	bruinrode wespenorchis	slanke gentiaan
	daslook	soldaatje
	dennenorchis	spaanse ruiter
	duitse gentiaan	spindotterbloem
	franjugentiaan	steenanker
	geelgroene wespenorchis	steenbreekvaren
	gele helmblom	stengelloze sleutelbloem
	gevlekte orchis	stengelomvattend
	groene nachtorchis	havikskruid
	groensteel	stijf hardgras
	grote keverorchis	tongvaren
	grote muggenorchis	valkruid
	gulden sleutelbloem	veenmosorchis
	harlekijn	veldgentiaan

	herfstschroeforchis	veldsalie
	hondskruid	vleeskleurige orchis
	honingorchis	vliegenorchis
	jeneverbes	vogelnestje
	klein glaskruid	voorjaarsadonis
	kleine keverorchis	waterdrieblad
	kleine zonnedauw	weideklokje
	klokjesgentiaan	welriekende nachtorchis
	kluwenklokje	wilde gagel
	kruisbladgentiaan	wilde herfsttijloos
	lange ereprijs	wilde kievitsbloem
	lange zonnedauw	wilde marjolein
	mannetjesorchis	wit bosvogeltje
	maretak	zinkviooltje
	moeraswespenorchis	zomerklokje
	muurbloem	zwartsteel
	parnassia	
Kevers	vliegend hert	
Kreeftachtigen	Europese rivierkreeft	

Figuur 4. Soorten van Tabel 2 (soorten met een lichte toetsing). De gedragscode is hierop volledig van toepassing.

Relevante soort Flora- en faunawet Tabel 3 ('AMvB-soorten')		
Soortgroep	Soort	
Zoogdieren	das boommarter eikelmuis	veldspitsmuis waterspitsmuis
Reptielen en amfibieën	adder hazelworm ringslang	vinpootsalamander vuursalamander
Vissen	beekprik bittervoorn elrits	gestippelde alver grote modderkruiper rivierprik
Dagvlinders	bruin dikkopje dwergblauwtje grote ijsvogelvlinder heideblauwtje iepepage	purperstreepparelmoervlinder er veenbesparelmoervlinder veenhooibeestje veldparelmoervlinder

Figuur 5. Soorten uit Bijlage 1 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantsoorten van de Flora- en faunawet (Tabel 3, de zogeheten 'AMvB-soorten', met een zware toetsing). De gedragscode van TenneT TSO is hierop uitsluitend van toepassing voor zover het 'Bestendig beheer en onderhoud' betreft.

Relevante soorten uit Flora- en faunawet Tabel 3 ('Habitatrichtlijnsoorten')		
Soortgroep	Soorten	
Zoogdieren	Baardvleermuis bechstein's vleermuis bever bosvleermuis brandt's vleermuis euraziatische lynx franjestaat gewone dwergvleermuis gewone grootoorvleermuis grijze grootoorvleermuis grote hoefijzerneus hamster hazelmuis	ingekorven vleermuis kleine dwergvleermuis kleine hoefijzerneus laatvlieger meervleermuis mopsvleermuis nathusius' dwergvleermuis noordse woelmuis otter rosse vleermuis tweekleurige vleermuis vale vleermuis watervleermuis wilde kat
Reptielen en amfibieën	boomkikker geelbuikvuurpad gladde slang heikikker kamsalamander knoflookpad	muurhagedis poelkikker rugstreepad vroedmeesterpad zandhagedis
Dagvlinders	donker pimpernelblauwtje grote vuurvliinder	pimpernelblauwtje
Libellen	bronslibel gaffellibel gevlekte witsnuitlibel groene glazenmaker	noordse winterjuffer oostelijke witsnuitlibel rivierrombout sierlijke witsnuitlibel
Vissen	houting steur	
Planten	drijvende waterweegbree groenknolorchis	kruipend moerasscherm
Kevers	brede geelrandwaterroofkever gestreepte waterroofkever	heldenbok juchtleerkever
Weekdieren	platte schijfhoren	

Figuur 6. Soorten uit bijlage IV van de EU-Habitatrichtlijn (Tabel 3, de zogeheten Habitatrichtlijnsoorten, met een zware toetsing). De gedragscode van TenneT TSO is hierop uitsluitend van toepassing voor zover het 'Bestendig beheer en onderhoud' betreft.

Bijlage 3 Jaarrond beschermde nesten

Op de volgende categorieën nesten zijn de verbodsbepalingen van artikel 11 van de Flora- en faunawet ook buiten het broedseizoen van toepassing:

1. nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats (voorbeeld: de steenuil);
2. nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: roek, gierzwaluw en huismus);
3. nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk seizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeelden: ooievaar, kerkuil en slechtvalk);
4. nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn (zelf) een nest te bouwen (voorbeelden: boomvalk, buizerd en ransuil).

Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan (voorbeelden: oeverzwaluw, kokmeeuw) zijn buiten het broedseizoen niet beschermd. In de lijst hieronder is deze groep aangeduid als 'categorie 5'.

De bescherming betreft niet alleen de nestplaatsen zelf, maar ook de functionaliteit ervan. Leefgebied en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit van de nestplaats is daardoor ook beschermd. De bescherming geldt niet als kan worden aangetoond dat het nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is.

De hiernavolgende lijst (figuur 7) is bedoeld als een indicatieve lijst. Deze kan worden gebruikt als hulpmiddel bij het bepalen of een ontheffing nodig is of dat maatregelen genomen kunnen worden om de functionaliteit van de voortplantings- en vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels te behouden. De functionaliteit kan bijvoorbeeld worden gewaarborgd door het nemen van mitigerende maatregelen. Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen en deze door een ingreep zal verdwijnen is minimaal een omgevingscheck nodig. Deze houdt in dat door een ecologisch ter zake kundige moet worden vastgesteld of er voldoende gelegenheid voor de betreffende soort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te vinden of te bouwen. Indien dit niet voorhanden is, dan dient, voor zover mogelijk, alternatieve nestgelegenheid te worden aangeboden. Indien dat niet mogelijk is, dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen onder welke categorieën een voorkomende vogelsoort valt. De soorten die over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen, vallen in onderstaande lijst onder categorie 5.

Voor beheer- en schadebestrijding, nodig bij risico's veroorzaakt door de aanwezigheid van vogelnesten in hoogspanningsmasten heeft TenneT TSO een afzonderlijke ontheffing van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet gekregen. De ontheffing geldt voor het verwijderen, verplaatsen of beschadigen van nesten van de hieronder genoemde vogelsoorten in hoogspanningsmasten in risicovolle situaties en bij calamiteiten:

- Ooievaar
- Buizerd

- Boomvalk
- Torenavalk
- Slechtvalk
- Zwarte kraai
- Houtduif
- Nijlgans
- Visarend
- Zeearend
- Ekster

Om in dergelijke situaties overtredingen van artikel 11 te voorkomen is het verplicht om het ecologisch protocol te volgen uit het rapport *Richtlijnen voor beheer en onderhoud van hoogspanningsmasten waarin nesten aanwezig zijn* (SOVON-informatierapport, 2012/08).

Soort	Categorie	Bescherming van nestplaatsen
Steenuil	1	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Huismus	2	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Roek	2	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Gierzwaluw	2	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Grote gele kwikstaart	3	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Kerkuil	3	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Oehoe	3	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Ooievaar	3	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht.
Slechtvalk	3	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Boomvalk	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Buizerd	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Havik	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Ransuil	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Sperwer	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Wespendief	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Zwarte wouw	4	Jaarrond beschermd, compensatie verplicht
Blauwe reiger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boerenzwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Bonte vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boomklever	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Boomkruiper	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Bosuil	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Brilduiker	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Draaihals	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Eidereend	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Ekster	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht

Figuur 7. Vogelsoorten met jaarrond beschermde nesten en wijze van bescherming (indicatieve lijst).

Soort	Categorie	Bescherming van nestplaatsen
Gekraagde roodstaart	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Glanskop	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Grauwe vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Groene specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Grote bonte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Hop	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Huiszwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
IJsvogel	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Kleine bonte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Kleine vliegenvanger	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Koolmees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Kortsnavelboomkruiper	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Oeverzwaluw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Pimpelmees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Raaf	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Ruigpootuil	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Spreeuw	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Tapuit	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Torenavalk	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zeearend	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte kraai	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte mees	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte roodstaart	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht
Zwarte specht	5	Omgevingscheck alternatieve nestgelegenheid verplicht

Bijlage 4 Erkende inventarisatiemethoden

De volgende inventarisatiemethoden zijn als de bij voorkeur te hanteren methoden opgenomen in de zogeheten ‘soortenstandaarden’:

Vogels

Niet-broedende vogels

In de periode oktober – maart kunnen overwinterende vogels gebruik maken van de gebieden. Het gaat hierbij om kustgebieden, grote agrarische gebieden en het rivieren- of waterrijke gebieden. In de winterperiode worden drie rondes gemaakt in de vroege ochtend of late middag.

Broedende vogels zonder jaarrond beschermde nesten

In de periode maart – juli worden drie rondes gemaakt omstreeks zonsopgang en overdag.

Broedende vogels met jaarrond beschermde nesten

In de periode februari – augustus worden drie bezoeken gebracht om broedende vogels met jaarrond beschermde nesten te lokaliseren. De bezoeken worden afgestemd op de te verwachten soorten. Hieronder worden enkele voorbeelden benoemd.

Soort	Aantal bezoeken	Periode	Dagdeel
Uilen	3	Februari - april	Avondschemer – nacht
Roofvogels	3	Maart - mei	Overdag
Gierzwaluw	3	Mei - juli	Avondschemer
Huismus	3	April - juni	Zonsopgang –vroege ochtend

Figuur 8. Voorbeeld overzicht inventarisatie broedende vogels met jaarrond beschermde nesten.

Meer informatie over (broed)vogelinventarisatie is te vinden op www.sovon.nl of in de soortstandaards van DLG.

Zoogdieren

Bever

Terreinbezoek om sporen van de bever te zoeken. Beste periode om bevers te zien in begin van de avond in het zomerhalfjaar. Om gebruik van een burcht vast te stellen zijn twee avondbezoeken nodig.

Das

Terreinbezoek om sporen van dassen te zoeken. Beste periode is februari – april. Om gebruik van een burcht vast te stellen zijn twee avondbezoeken in het voorjaar nodig.

Waterspitsmuis, veldspitsmuis, noordse woelmuis

Inventarisatie van muizen vindt plaats met behulp van life traps eventueel aangevuld met braakbalonderzoek van uilen. De life traps worden in geschikt habitat in raaien uitgezet in de periode

augustus – november. Daarbij staan de vallen enkele dagen in het veld voor gewenning, waarna de vangperiode begint. De vallen dienen om de 12 uur te worden gecontroleerd op vangsten.

Voor meer informatie over het inventariseren van landzoogdieren zie www.zoogdiervereniging.nl of de soortstandaards van DLG.

Vleermuizen

Inventarisatie van vleermuizen dient plaats te vinden volgens het vleermuisprotocol dat in samenwerking opgesteld door DLG, Zoogdierenvereniging en het Netwerk Groene Bureaus.

Het vleermuisprotocol is te vinden op; www.netwerkgroenebureaus.nl

Vissen

Inventarisatie van beschermde vissoorten dient plaats te vinden door het bemonsteren van het water met geschikt vistuig in de periode april -september. Voor kleine wateren wordt een RAVON schepnet en/of elektrisch vistuig gebruikt. In grote wateren wordt een zegen en/of de oevers elektrisch afgevist. In het geval van vermoeden van grote modderkruiper wordt gebruik gemaakt van fuiken of eDNA.

Voor meer informatie over het inventariseren van vissen zie www.ravon.nl of de soortstandaards van DLG.

Amfibieën

Kamsalamander en vinpootsalamander

De inventarisatie van salamanders vindt plaats met behulp van een schepnet (Standaard RAVON-net met een fijne maaswijdte).

Periode	Methode
Maart –mei	Avondtellingen volwassen dieren voortplantingswateren
April – mei	Eieren op oever- en waterplanten (alleen kamsalamander)
Juni -augustus	Larven in het water (alleen kamsalamander)

Figuur 9. Periode inventarisatie salamanders

Kikkers en padden

De inventarisatie van kikkers en padden gebeurt door te luisteren, kijken en te vangen. In de periode van avondtellingen worden twee bezoeken gebracht aan de voortplantingswateren.

Methode	Knoflookpad	Rugstreepad	poelkikker	boomkikker	Heikikker
Avondtellingen kooractiviteit	April	Mei	Mei –juni	Half april-mei	Maart
Eiklommen	Half mei –half april	Mei	Half mei –half juni	Mei	Maart-begin april
Plonzen	N.v.t.	N.v.t.	Juni –augustus	N.v.t.	N.v.t.
Larven	Juni	Juni	Half juni – half augustus	Juni	Mei-juni
Gemetamorfoseerde dieren	Juli -augustus	juli	augustus	juli	juli

Figuur 10. Periode inventarisatie padden. ¹ Eventueel met behulp van een onderwatermicrofoon, ² en het aantal volwassen dieren.

Voor meer informatie over het inventariseren van amfibieën zie www.ravon.nl of de soortstandaards van DLG.

Reptielen

Het inventariseren van reptielen gebeurt door in geschikt habitat kunstmatige schuilplaatsen aan te bieden in de vorm van platen die overdag opwarmen, dit kunnen tapijten vloertegels zijn of ijzeren platen, zwarte dakpannen, etc. Tevens wordt in het geschikt habitat natuurlijke schuilplaatsen onderzocht. De kunstmatige platen worden in trajecten gelegd en driemaal gecontroleerd in de onderzoeksperiode in de ochtend. Het voorjaar geeft de hoogste trefkans. Inventarisatieperiode mei – september.

Voor meer informatie over het inventariseren van reptielen zie www.ravon.nl of de soortstandaards van DLG.

Dagvlinders

De onderzoeksinspanning is afhankelijk van het type gebied (zie de tabellen hieronder). In totaal zijn 2 tot 4 bezoeken nodig in de maanden mei – augustus. Het inventariseren van dagvlinders gebeurt onder gunstige weersomstandigheden tussen 11.00 en 16.00. De bewolking is minder dan 75% of 6/8 deel en er valt geen neerslag. De windkracht is onder 4 Beaufort en de temperatuur hoger dan 17°C.

Begroeiingstype	Mei	Juni	Juli	Augustus	Totaal
Open agrarisch gebied	1		1	1	3
Kleinschalig agrarisch gebied	1	1	1	1	4
Stedelijk gebied	1		1	1	3
Industriegebied	1		1	1	3
Grootschalige naaldbossen			1	1	2
Grootschalige loofbossen	1		1	1	3
Kleinschalige bossen	1	1	1	1	4
Duinen	1	1	1	1	4
Grote open heideterreinen			1	1	2
Kleinschalige heideterreinen	1		1	1	3

Figuur 11. Aantal benodigde bezoeken per begroeiingstype

Begroeiingstype	Uur/km ²	Km ² /dag
Open agrarisch gebied	1	6
Kleinschalig agrarisch gebied	2	4
Stedelijk gebied	3	3
Industriegebied	2	4
Grootschalige naaldbossen	2	4
Grootschalige loofbossen	4	2
Kleinschalige bossen	1	6
Duinen	2	4
Grote open heideterreinen	3	3
Kleinschalige heideterreinen	4	2

Figuur 12. Inventarisatie-inspanning per telling (indicatie per begroeiingstype)

Voor meer informatie over het inventariseren van vlinders zie www.vlinderstichting.nl of www.eis-nederland.nl of de soortstandaards van DLG.

Libellen

Het inventariseren van libellen gebeurt onder gunstige weersomstandigheden tussen 11.00 en 16.00. De bewolking is minder dan 75% of 6/8 deel en er valt geen neerslag. De windkracht is onder 4 Beaufort en de temperatuur hoger dan 17°C. In de periode mei – juli. Er zijn 2 tot 4 bezoeken nodig in deze periode afhankelijk van de te verwachten soorten en hun vliegtijden.

Voor meer informatie over het inventariseren van libellen zie www.vlinderstichting.nl of www.eis-nederland.nl of de soortstandaards van DLG.

Overige ongewervelden

Het inventariseren van beschermde kevers, kreeften en slakken gebeurt op verschillende methoden. De dieren in het water kunnen worden gevonden met behulp van een schepnet of kevervallen met aas. De dieren op planten en bomen kunnen worden gevonden door de waardplanten af te zoeken in een leefgebied. Het inventariseren van deze soortgroep is specialistenwerk. De periode van onderzoek loopt over het algemeen van april tot september, echter is de zeggenkorfslak juist goed te onderzoeken in perioden van (streng) vorst, omdat leefgebieden dan goed bereikbaar zijn.

Voor meer informatie over het inventariseren van deze groep ongewervelden zie www.eis-nederland.nl

Colofon

GEDRAGSCODE FLORA- EN FAUNAWET DEFINITIEF T.B.V. GOEDKEURING DOOR DE STAATSSECRETARIS VAN EZ

OPDRACHTGEVER:

TenneT TSO B.V.

STATUS:

Definitief

AUTEUR:

Dolf Logemann
Lennard de Ruijter
Karin van Steenwijk

GECONTROLEERD DOOR:

Gwenn van der Schee

VRIJGEGEVEN DOOR:

Boris Schlangen

18 februari 2014
076594462:0.16

ARCADIS NEDERLAND BV
Zendmastweg 19
Postbus 63
9400 AB Assen
Tel 0592 392 111
Fax 0592 353 112
www.arcadis.nl
Handelsregister 9036504